

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Факультет аграрної економіки і менеджменту
Кафедра обліку та економіко-правового забезпечення АПБ

БРАНТ Олена Олександрівна

**Бухгалтерський облік, аналіз і аудит: національні особливості
та європейські тенденції / Accounting, analysis and audit: national
peculiarities and European trends**

спеціальність: 071 – Облік і оподаткування
магістерська програма – Облік і правове забезпечення агропромислового
бізнесу

Магістерська робота

Виконала студентка групи ОПЗзм-21
О. О. Брант

Науковий керівник:
к.е.н., доцент Гуменюк О. О.

Магістерську роботу допущено
до захисту:

“ ____ ” _____ 2018 р.

Завідувач кафедри

ТЕРНОПІЛЬ – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАННЯ І РЕГУЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	7
1.1. Функціональні та інституціональні аспекти регулювання обліку	7
1.2. Вітчизняна практика регулювання бухгалтерського обліку	15
1.3. Інтерпретація глобальної практики державного регулювання обліку ..	22
Висновки до розділу 1	33
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ Й АУДИТУ В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ	34
2.1. Параметри регулювання національної системи обліку	34
2.2. Взаємозв'язок правил і принципів регламентації обліку	42
2.3. Варіативність функціонального призначення обліку	49
2.4. Практика організації аудиту в Україні та закордоном	56
2.5. Міжнародний досвід фінансового аналізу	64
Висновки до розділу 2	69
РОЗДІЛ 3. ОПТИМІЗАЦІЯ РЕГУЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ Й АУДИТУ В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ	70
3.1. Адаптація законодавства і удосконалення стандартів бухгалтерського обліку: національна та світова практика	70
3.2. Удосконалення плану рахунків бухгалтерського обліку як засобу його регламентації	78
3.3. Регулювання облікової політики підприємства як елементу регламентації обліку, аналізу й внутрішнього аудиту	85
Висновки до розділу 3	93
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	94
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98

ВСТУП

Актуальність теми. Динамічні процеси трансформації національної економіки України в напрямі послідовної євроінтеграції, беззаперечне визнання концептуальних переваг ринкової економіки, незворотність глобальних трендів та інші адекватні виклики об'єктивно зумовлюють необхідність переорієнтації бухгалтерському обліку на новий тип економічних відносин шляхом, насамперед, адаптації своєї методології до нових вимірів.

Аргументовані трансформації беззаперечно є складними, багатоетапними, а тому повинні втілюватись в реальність послідовно, адже національні облікові методики, на превеликий жаль, виявились непридатними для застосування в ринкових реаліях. Одночасно, треба визнати той факт, що на зорі здобуття незалежності України, профільні фахівці обрали найпростіший шлях реформування системи бухгалтерського обліку – пряме запозичення зарубіжного досвіду, який не враховував історичних та соціальних особливостей національної облікової системи. І це не дивно, іншого не варто було й чекати. У короткостроковій перспективі такий процес можливо й виправданий, а от у стратегічному вимірі він є безперспективним. Світова економіка динамічно трансформується, зумовлюючи необхідність уточнення ряду категорій. Згідно з актуальними в наш час так званими «інституційними підходами» до розвитку економіки, такий шлях визнається неефективним і неспроможним забезпечити реальні позитивні результати.

Сучасні зміни у сфері бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту найбільшою мірою стосується системи регулювання – способів і механізмів теоретичного впорядкування, забезпечення функціональності та поступального розвитку оптимізаційних процесів у межах заданих параметрів, цілеспрямованих дій більшості суб'єктів господарської діяльності, що забезпечують розвиток національної економіки, використання економічних законів, узгодження інтересів різних груп користувачів облікової інформації, вирішення кардинальних економічних суперечностей тощо.

Теоретичні концепції та практичні проблеми регулювання бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту в Україні досліджувались провідними науковцями С.В. Бордашем, О.С. Бородкіним, Б.І. Валуєвим, Н.М. Грабовою, М.Я. Дем'яненко, В.І. Єфіменко, Г.Г. Кірейцевим, М.В. Кужельним, А.М. Кузьмінським, В.Г. Линником, Ю.Я. Литвином, Є.В. Мнихом, В.Б. Москаковським, М.Ф. Огійчуком, М.С. Палюхом, В.М. Пархоменком, В.С. Рудницьким, П.Т. Саблуком, В.В. Сопком, Б.Ф. Усачем, П.Я. Хомином, М.Г. Чумаченко, В.Г. Швецем та іншими.

Не дивлячись на величезні потуги вітчизняних вчених, варто відмітити недостатність теоретичних і практичних досліджень, спрямованих на процес оптимізації національної системи бухгалтерського обліку, які стосуються, зокрема, загальної парадигми інтерпретації, концепції регулювання, параметрів законодавчо-нормативного забезпечення облікової роботи шляхом удосконалення його регламентації адекватно потребам сучасних реалій.

Мета і завдання дослідження. Основною метою магістерської роботи є теоретичне уточнення та обґрунтування організаційних, методичних і практичних пропозицій стосовно удосконалення чинної в Україні системи обліку, аналізу й аудиту з використанням зарубіжного досвіду.

Для досягнення поставленої мети поставлено наступні завдання:

- 1) уточнення сучасної парадигми бухгалтерського обліку;
- 2) обґрунтування категорії «бухгалтерський облік» з інституціональних позицій сучасної науки;
- 3) критичний на аналіз світового досвіду нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку в порівнянні з вітчизняною практикою;
- 4) трактування і консолідацію особливостей регулювання бухгалтерського обліку в сільськогосподарських підприємствах;
- 5) уточнення складу і взаємозв'язку принципів і правил в регламентації бухгалтерського обліку;
- 6) уточнення облікової політики підприємства як елемента регламентації бухгалтерського обліку;

- 7) ідентифікувати облікову політику підприємства як елемент регламентації обліку, аналізу й внутрішнього аудиту;
- 8) порівняти методологію та організацію аналізу й аудиту в Україні та закордоном.

Об'єктом дослідження обрано Товариство з обмеженою відповідальністю «Медобори» с. Зелене Гусятинського району Тернопільської області.

Предметом дослідження виступають теоретичні, організаційні, методичні та юридичні аспекти законодавчо-нормативного забезпечення і регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні.

Методи дослідження. У магістерській роботі використано наступні методи: системний аналіз – для деталізації і розчленування досліджуваних категорій «бухгалтерський облік», «аналіз» та «аудит» на окремі важливі складові елементи; аналогія – для дослідження відповідності вітчизняної системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності та характерної для зарубіжної практики; інформаційне моделювання (уявне і матеріальне) для забезпечення дослідження нормативно-довідковими матеріалами, зокрема Законами України, Кодексами України, розпорядженнями Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства фінансів України і т.д.; абстрагування – для формування узагальнених висновків на основі системного аналізу і синтезу теорії і практики бухгалтерського обліку та фінансової звітності сільськогосподарських підприємств; статистичні та аналітичні розрахунки – для дослідження фактографічної облікової інформації; середніх і відносних величин – для дослідження рівня використання облікової інформації у звітних формах; монографічний – для дослідження теоретичних розробок вітчизняних і зарубіжних вчених; інформаційне моделювання, групування та інші.

Наукова новизна одержаних результатів. За результатами проведеного магістерського дослідження теоретично обґрунтовано і практично вирішено цілий ряд дискусійних і проблемних питань законодавчого забезпечення та нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту на підприємствах агропромислового комплексу України, зокрема:

- 1) обґрунтовано категорію «бухгалтерський облік» з інституціональних позицій сучасної науки, що створює передумови для використання системи обліку в якості реального інструмента регулювання економіки;
- 2) оптимізовано концептуальні виміри і акумульовано сучасне бачення парадигми бухгалтерського обліку;
- 3) диференційовано системні аспекти бухгалтерського обліку з двох позицій: нормативної – як професійна діяльність; прикладної – як наука з відповідною теорією;
- 4) переглянуто підхід до плану рахунків як форми регламентації системи бухгалтерського обліку;
- 5) конкретизовано методи регламентуючого впливу на систему бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту;
- 6) уточнено взаємозв'язок принципів і правил в регламентації бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту;
- 7) удосконалено параметри прийнятності облікової політики в частині самостійного вибору підприємствами облікових методів та процедур.

Практичне значення отриманих результатів. Результати досліджень, викладені у магістерській роботі, володіють раціональним змістом теоретичного характеру, частково удосконалюють організаційні, методичні та юридичні аспекти законодавчо-нормативного забезпечення і регулювання бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАННЯ І РЕГУЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

1.1. Функціональні та інституціональні аспекти регулювання обліку

Основною константою доцільно визнати, що держава виступає єдиним реально діючим і законним інститутом, здатним забезпечити необхідний правовий порядок у фінансово-господарській сфері. В розвинутих країнах відбувається не згортання економічної ролі держави, а зміна її господарських функцій. Якщо спочатку всі її завдання зводилися до забезпечення ефективного функціонування ринку, то сьогодні починається здійснення заходів з переходу від прямих методів втручання держави в економіку до непрямих, які потребують професійного володіння найсучаснішими економічними інструментами. При проведенні економічних реформ в Україні, в умовах радикальних соціально-економічних та суспільно-політичних перетворень, особливої актуальності набуває зміна ролі держави в господарській діяльності. Україна відноситься до країн, де ще не сформувався механізм суспільно-економічної саморегуляції, що усуває управлінський непрофесіоналізм та будь-які ідеологічні прихильності, тому державне регулювання має особливе значення. В умовах перехідного періоду інтенсивність державного регулювання повинна бути значно вищою, ніж у країнах зі зрілою ринковою економікою, для чого необхідно опанувати арсенал нових ефективних методів. Державні структури повинні навчитися не розпоряджатись, а лише керувати і координувати діяльність суб'єктів господарювання. При цьому слід застосовувати принципово новий стиль державного управління.

Більшість науковців зазначають, що суттєвою помилкою перших років трансформаційної економіки України було те, що самі реформи проводилися лише «заради реформ» і зумовлювалися вимогами часу.

Наприклад, М.І.Дибя стверджує, що трансформаційні зміни починалися без чіткої стратегічної мети, а добробут, науково-технічний прогрес, економічні права широких прошарків населення, власне виробництво були відсутні, як другорядні проблеми розвитку суспільства [16, с. 5].

Ми підтримуємо твердження професора В.П.Колесова, який доводить, що «в умовах глобалізації держава не відмирає, а трансформується у більш гнучкий і складний інструмент» [15, с. 97].

Перехідна економіка характеризує проміжний стан суспільства, переломну епоху економічних, соціально-політичних перетворень. Звідси особливий характер перехідної економіки, що відрізняє її від так званої «звичайної», тобто усталеної, цілісної ринкової, адміністративно-командної чи змішаної економіки. Для перехідної економіки характерні наступні специфічні риси.

Специфічними рисами перехідної економіки вважається:

1. Існування перехідних економічних форм (в цьому виявляється одночасне існування елементів господарювання змінюваної і змінюючої систем, тобто поєднання старого і нового. Суттєве методологічне значення мають і положення про те, що ці форми тому є перехідними, що не є і не можуть бути кінцевою метою розвитку. Вони завжди були, є і будуть засобом її досягнення, займаючи проміжне місце між відповідними системами (в даному випадку між адміністративно-командною і змішаною);

2. Історичність економіки (перехідна економіка історична, оскільки носить обмежений характер в часі – від реформування командної системи до початку функціонування змішаної. Історизм переходу також полягає в тому, що він відбувається в конкретній країні – Україні, Польщі, Росії);

3. Нестабільність та нестійкість економіки (внутрішньо нестійкий характер економіки диктується постійним пошуком, апробацією нових економічних форм, які були б більш динамічні й ефективні. В ній немає певної основи – рівноваги, що постійно, автоматично генеруватиме відновлення. Одночасно тут будь-які економічні відносини досить чітко виявляють свою суперечливість та швидко вичерпують свій діючий потенціал);

4. Альтернативний характер розвитку (підсумки і результати її розвитку можуть бути різними. На це впливає і співвідношення соціально-правових сил, що забезпечують підтримку форм, методів ринкових перетворень економіки. Боротьба між ними не гарантує визначеного результату [16, с. 6].

В період здійснення реформ в Україні відбулася принципова деформація форм власності, склалася багатоукладна багатопрофільна економіка. У той же час ринковий механізм ще не склався, перехідний характер економічної моделі в Україні є специфічним, адже істотно відрізняється від змішаної економіки розвинутих держав світу, де вона є цілісною соціально-економічною моделлю, адекватною формою розвинутого індустріального суспільства, що органічно включає суперечливі елементи: сполучення ринкових і неринкових відносин, державного і приватного сектору економіки.

Але вона існує, для її стабілізації та подальшого розвитку потрібне зміцнення основ ринкової системи, формування ефективних власників, розвиток дієвої конкуренції та фінансової системи, що спроможні ефективно впливати на відтворювальні процеси.

Природним є те, що перехід до ринкових умов неможливо розглядати у вигляді повного усунення держави з економічного життя та встановлення у чистому вигляді саморегульованої системи зв'язків між господарюючими суб'єктами за традиціями неокласиків.

Ми переконані, що роль держави необхідно пов'язувати з виконанням наступних функцій:

- з розвитком демократичних підходів організації, яка вимагає та примушує урядовців прислухатися до виборців;
- по-друге, з необхідністю удосконалення соціальної та інституціональної інфраструктури, яка забезпечує розвиток конкурентного ринку, а також коригування збоїв самого ринку, здійснюваного з урахуванням морально-етичних міркувань, національних традицій та переваг.

Таким чином, формування інституціональної системи – найважливіше завдання фактично ще перехідної економіки до Європи України.

До вищезазначених функцій держави логічно вписуються завдання та функції бухгалтерського обліку. Останній виконує три основні функції:

- визначення фінансового результату;
- забезпечення збереження майна;
- контроль як засіб забезпечення ефективного управління [29, с. 45].

На цьому етапі суспільного розвитку їх уточнюють відповідно до економічних реалій та виділяють:

- забезпечення управлінського процесу достовірною інформацією;
- контроль за наявністю та рухом усіх видів ресурсів;
- виявлення внутрішніх резервів;
- підвищення ефективності господарсько-фінансової діяльності,
- аналітичність та сприяння економічному аналізу.

Функціональний підхід прямо вказує на те, що бухгалтерський облік може та повинен використовуватися для реалізації функцій держави.

Для ефективною реалізації зазначених функцій держава має певний інструментарій або методи. Виділяють такі методи державного регулювання:

- 1) адміністративні (регламентація);
- 2) економічні (грошова, кредитна, бюджетна політика).

Адміністративні методи не пов'язані зі створенням додаткового матеріального стимулу або фінансового прибутку та базуються на силі державної влади і містять певні заборони, дозволи та примуси.

До основних грошово-кредитних інструментів відносять:

- регулювання дисконтної ставки;
- встановлення розмірів мінімальних резервів фінансових інститутів;
- операції державних установ на ринку цінних паперів.

Пряме державне регулювання здійснюється через застосування засобів бюджетної політики.

На жаль, бухгалтерський облік в названому переліку відсутній.

Відбувається це тому, що він за своєю природою є інформаційною системою, яка містить елементи і адміністративного, і економічного регулювання.

Друга причина полягає в тому, що згідно загальної орієнтації нашої країни на Євросоюз, у якому бухгалтерський облік є ефективним інструментом впливу на економіку, у тій же Німеччині чи Франції, в Україні повністю копіюють англо-американські підходи до його ролі в економіці, тим самим звужуючи його застосування до рівня підприємств.

Формування системи регулювання бухгалтерського обліку в тій чи іншій країні визначається передусім тим, що облік є соціальним інститутом.

Категорію «інститут» за традиціями інституціональної економіки можна визначити як сукупність суспільних правил і норм поведінки, що впливають із них, звички мислення, що впливають на вибір стратегії економічної поведінки. В Україні інститути стали об'єктом наукових досліджень економістів лише з 1990 року, що було пов'язано з освоєнням нових концепцій неінституціоналістів західних країн. До числа найважливіших інститутів професор С.Г. Кірдіна відносить права людини і громадянина, родину, власність, державу, ринок, а також звички й інші неписані традиційні установки [24, с. 95].

Цю позицію підтримують ряд інших науковців.

Як доводить відомий дослідник інституціоналізму Джефрі Ходжсон, за своєю природою інститути повинні базуватися на деяких загальних концепціях – й тільки тоді ці правила будуть дієвими. Мовні, грошові системи, системи мір і ваги, правила дорожнього руху і поведінки за столом, а також фірми – все це інститути [65, с. 11].

У цьому контексті бухгалтерський облік виступає інститутом. Він надає форму та логічну послідовність людській діяльності на мікроекономічному рівні, створює можливості для упорядкування мислення, очікування і дій в підприємстві.

Бухгалтерський облік одночасно накладає обмеження на дії і розширює можливості, адже за формою бухгалтерський облік – це сукупність принципів або правил, послідовне застосування яких надає потрібну для управління інформацію. Сам факт існування правил передбачає обмеження. Однак завдяки обмеженню можуть відкриватися нові можливості, а саме:

- трансформується розуміння сутності явищ;
- з'являються варіанти вибору дій, які були б відсутні без обмежень.

Як приклад, наведемо наступне – фінансова звітність дозволяє спілкуватися підприємцям, кредиторам та інвесторам незалежно від національної належності, що є фактично інформаційною основою процесу сучасної економічної глобалізації. Якби не правила підготовки та подання такої інформації, що зібрані у прийнятній для всіх формі стандартів фінансової звітності, вона стала б не порівнюваною або не викликала б довіри у користувачів.

Виходячи з природи бухгалтерського обліку, він є інструментом регулювання економіки. Це загальна властивість інститутів: не просто створювати умови для діяльності, але й формувати саму діяльність [65, с. 12].

Оскільки бухгалтерський облік визнано інститутом, держава (або громадськість) повинна його використовувати як елемент регулювання. Для виконання цієї ролі важливе значення має забезпечення безперешкодної реалізації певних принципів, під які повинна бути адаптована система бухгалтерського обліку, якщо, звісно, є політичне рішення щодо такого використання бухгалтерського обліку [68, с. 82-84].

Основними принципами є:

1) принцип оптимального поєднання правових та економічних важелів (бухгалтерський облік, виходячи з функцій, що виконуються ним на мікрорівні, дозволяє оптимально поєднувати правові та економічні важелі. З одного боку, в багатьох країнах світу він вийшов та є логічним продовженням комерційного права, з іншого – за допомогою нормативного визнання чи заборони його методів держава впливає на основні показники фінансової діяльності суб'єктів господарювання);

2) принцип адекватності (безпосередньо вимагає від держави таких регуляторів економіки та засобів їх застосування, що відображають реалії сучасного етапу соціально-економічного розвитку і політичної надбудови України. Держава повинна виконувати ті економічні функції, що не можуть ефективно виконувати суб'єкти ринкових відносин. У випадку з бухгалтерським облі-

ком це і методологічні проблеми, наприклад, неготовність бухгалтерів адекватно застосовувати різні методи амортизації, списання запасів, виносити професійне судження, і організаційні – неготовність професійного співтовариства регулювати облік в країні);

3) принцип поступовості та етапності (в умовах перехідної економіки потрібно, адміністративні регулятори змінювалися на економічні пропорційно створенню об'єктивних умов. Реформування та значна децентралізація управління та регулювання бухгалтерського обліку мали відбутися поступово і планомірно, а не хаотично і безсистемно);

4) принцип пріоритету права над економікою (необхідним є формування адекватної новим вимогам системи регулювання бухгалтерського обліку, тим більше, що держава залишила таку функцію за собою);

5) постійне розширення органічно взаємопов'язаних форм державного регулювання (з ускладненням суспільних відносин, зростанням суспільних суперечностей з'являються урядові, судові, економічні, соціальні форми регулювання. Бухгалтерський облік в Україні традиційно виконував контрольну функцію. Все позитивне, що відповідає вимогам ринкової економіки, але з урахуванням інституціонального підходу необхідно залишити (або поновити) у вітчизняній практиці. Це дозволить зробити більш ефективними всі зазначені форми регулювання);

6) принцип справедливості (оскільки ринок виявляє нерівність людей, то держава, за допомогою регуляторів має коригувати цю систему перерозподілом національного доходу з метою встановлення певної справедливості. Бухгалтерський облік при цьому дозволяє виявити об'єкти такого перерозподілу у вартісному виразі);

7) поєднання державного підходу та інтернаціонального досвіду державного регулювання в умовах реформування економіки (в Україні розроблені П(С)БО, повинні гармонійно поєднати міжнародні принципи обліку з вітчизняними методами ведення та організації бухгалтерського обліку. Щоправда, для цього необхідно провести значну наукову роботу з узагальнення та нор-

мативного закріплення загальноприйнятих національних методів бухгалтерського обліку (сюди потрібно віднести традиційні методи бухгалтерського обліку: документування, рахунки, подвійний запис, інвентаризацію, калькулювання, оцінку, баланс, звітність).

Однак, на думку Джефрі Ходжсон, успішним такий процес буде лише за умови врахування нераціональної поведінки агентів, яка викликана особливостями факторів їх середовища [65, с. 21];

8) принцип системності державного впливу (використання комплексного, системного підходу до розв'язання економічних, соціальних, екологічних та інших проблем; вони потребують інформаційного висвітлення з метою управління, при чому на офіційній підставі; все це пояснює виникнення підсистем бухгалтерського обліку, орієнтованих на специфічного користувача інформації, таких як соціальний або екологічний облік);

9) принцип забезпечення єдності стратегічного та поточного державного регулювання і його оперативності (з метою дотримання стратегічного курсу держава формує та контролює перелік конкретних ресурсів стратегічно важливого значення, однак, це неможливо реалізувати без надійно функціонуючої національної системи бухгалтерського обліку).

Вказані підходи стосуються, на нашу думку, і поточного управління, в межах якого своєчасна та достовірна інформація стає надзвичайно важливим елементом управління.

1.2. Вітчизняна практика регулювання бухгалтерського обліку

Проблема регулювання бухгалтерського обліку в Україні неодноразово висвітлювалась провідними вітчизняними вченими Б.І. Валуєвим, С.Ф. Головим, З.В. Гуцайлюком, М.Я. Дем'яненком, Г.Г. Кірейцевим, М.М. Коцупатрим, Я.Д. Крупкою, В.Г. Лінником, В.Б. Моссаковським, М.Ф. Огійчуком, М.С. Палюхом, В.М. Пархоменком, М.С. Пушкарем, О.П. Скирпан, В.В. Сопком, П.Я. Хомином та іншими.

Однак механізм регулювання не набув належного аргументування і чіткості, зокрема: не визначено межі прямого, непрямого та правового регулювання; не класифіковано ознаки регулювання для практичної діяльності; не вирішено однозначно залежність облікового регулювання стосовно цивільно-правового і податкового законодавства і так далі.

Система законодавчого регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності з позицій його положень і характеристик, що впливають на функціонування, інструментарій регулювання тощо наведені в таблиці 1.1.

Регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні здійснюється на чотирьох рівнях:

- 1) державний рівень, де проявом регулювання є Закони України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Постанови Кабінету Міністрів України;
- 2) методологічний рівень, в межах якого здійснюється державне управління фінансовим обліком шляхом затвердження Положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових документів Міністерства фінансів України;
- 3) галузевий рівень, який регулює облік за допомогою форм нормативно-правових актів (інструкції, положення, методичні рекомендації) галузевих міністерств;
- 4) господарський рівень, який застосовує інструменти регулювання в обліковій політиці підприємства.

Таблиця 1.1

Структурна модель регулювання бухгалтерського обліку
та фінансової звітності в Україні

Інструменти регулювання фінансового обліку						
Рівні	Завдання	Способи	Взаємозв'язки			
			Прямі (директивні)	Зворотні (контрольні)	Інші (дорадчі)	
Міжнародне регулювання	Створення загальних правил складання фінансової звітності на міждержавному рівні	Стандартизація й гармонізація фінансової звітності			А	
А	Державне регулювання	Створення єдиних правил ведення фінансового обліку і складання фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств та гарантують інтереси користувачів	Створення єдиної облікової політики держави: Закони України, Постанови Кабінету Міністрів України	А ₁	А ₁	А ₄
А ₁	Міністерство фінансів України			В	В	
А ₂	Національний банк України, Державне казначейство, Держкомстат, Державний бюджет			Г	Г	
А ₃	Центральні органи виконавчої влади			Б	Б	
Б	Галузеві міністерства	Забезпечення потреб галузі адекватними економічними показниками	Нормативно-правові акти (інструкції, положення, методичні рекомендації) галузевих міністерств	В	В	А ₃
В	Обласні та районні управління сільського господарства	Врахування особливостей розвитку регіонів	Консультативні матеріали різних дорадчих служб поширення передового досвіду	Г	Г	А ₄
Г	Господарське регулювання	Розробка облікової стратегії розвитку підприємства	Облікова політика підприємства	Г	Г	Б В

Рівні ієрархії обліку з позицій його регулювання наведені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Рівні ієрархії бухгалтерського обліку з позицій його регулювання

Системний аспект А. Стадії та рівні управління				
Класифікаційні ознаки				
Макрорівень		Мезорівень		Мікрорівень
Види				
Економічний		Статистичний		Бухгалтерський
Фінансовий		Галузевий		Виробничий
Статистичний				Функціональний
Значення				
Стандартизація і гармонізація		Нормативне регулювання		Обслуговування виробництва
Системний аспект Б. Специфічні особливості інформації				
Класифікаційні ознаки				
Економічні	Обліково-методологічні	Організаційні	Технологічні	Інші
Види				
Макрооблік	Бухгалтерський	Первинний	Актуарний	Соціальний
Мікрооблік	Фінансовий	Поточний	Динамічний	Екологічний
Господарський	Управлінський	Зведений	Патримоніальний	Правовий
Статистичний	Виробничий	Оперативний	Камеральний	Креативний
Податковий			Стратегічний	
Значення				
Національне узагальнення	Методологічне обґрунтування	Організаційні особливості формування масивів інформації	Технологічні особливості збору, опрацювання	
Системний аспект В. Результативні форми				
Класифікаційні ознаки				
Нормативні		Управлінські		Інші потреби
Види				
Фінансовий		Управлінський		Екологічний
Статистичний		Прогнозний		Соціальний
Значення				
Звітність про загальний економічний стан		Допомога менеджерам		Інші потреби користувачів обліку
Спеціальна деталізована звітність		Інформація для планів		Зв'язок з іншими потребами суспільства

Макрорівнем є державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності, яке здійснюється з метою:

1) створення єдиних правил ведення фінансового обліку та фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств, гарантують і захищають інтереси користувачів;

2) удосконалення бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Державну політику в Україні у сфері обліку та звітності реалізують Міністерство фінансів України, Національний банк України, Державне казначейство України, міністерства й інші центральні органи виконавчої влади в межах повноважень, передбачених законодавством.

Найбільші повноваження у сфері регулювання бухгалтерського обліку і фінансової звітності належать Міністерству фінансів України, яке затверджує національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку та інші нормативно-правові акти щодо ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності.

При Міністерстві фінансів України створена Методологічна рада для виконання завдань удосконалення обліку, а також забезпечення наукового обґрунтування та гармонізації національної системи бухгалтерського обліку відповідно до міжнародних стандартів.

До складу Методологічної ради Міністерства фінансів України входять представники більшості економічних фінансових структур: Державного комітету статистики, податкової служби, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Національного банку України, Антимонопольного комітету, Федерації професійних бухгалтерів і аудиторів України, Спілки орендарів і підприємців, Комітету в справах нагляду за страховою діяльністю, Державного комітету промислової політики, Держпідприємництва, Ради підприємців України, ряду міністерств – агропромислової політики та продовольства, юстиції, енергетики, транспорту, представники Українського товариства фінансових аналітиків, Українського союзу підприємців і промисловців, Координаційно-експертного центру об'єднань підприємців.

На макрорівні регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності здійснюється за такими напрямками:

- 1) формування загальнонаціональної облікової політики;
- 2) розробка положень (стандартів) бухгалтерського обліку;
- 3) удосконалення форм і методів бухгалтерського обліку;

- 4) впровадження сучасної технології збору й обробки інформації;
- 5) розробка рекомендацій з удосконалення освіти бухгалтерів.

Мезорівень регулювання обліку представлений галузевими міністерствами і органами, функціонально їм підпорядкованими. До їх компетенції належить розробка механізмів реалізації в обліку особливостей галузей.

На мікрорівні основними інструментами регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності є:

- 1) розробка облікової політики підприємства;
- 2) визначення параметрів застосування видів обліку.

Підприємства поставлені у важкі умови, оскільки регулювання обліку є досить складним і суперечливим процесом, тому перенесення навіть незначної частини його на підприємства ускладнює роботу облікового апарату.

Окрім моделі регулювання бухгалтерського обліку за розглянутими ознаками макро- та мікрорівня, на нашу думку доцільно виділяти також регулювання за рівнем взаємозв'язків, означених у таблиці 1.3.

За результатами вище викладеного можна зробити висновок, що регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності на сучасному етапі здійснюється на трьох рівнях (макро-, мезо- та макрорівні), у кожного з яких наявні чітко окреслені завдання: макрополітика щодо регулювання обліку спирається на традиційні виміри; основним завданням для підприємств є побудова облікової політики таким чином, щоб забезпечити своєчасне упорядкування якісної фінансової, податкової і статистичної звітності).

Нормативні документи й методичні матеріали з метою належного їх застосування на практиці, треба належним чином класифікувати (табл. 1.4).

Для відповідності сучасному євроінтеграційному стану економіки в загальному механізмі регулювання бухгалтерського обліку повинні бути вирішені наступні завдання: а) обґрунтування єдиного методологічного підходу, передбаченого для всіх рівнів регулювання з узгодженням потреб держави, галузей і підприємств; б) належне розкриття галузевого рівня регулювання фінансового обліку; в) організація контролю за ефективністю регулювання.

Таблиця 1.3

Параметри регулювання бухгалтерського обліку і фінансової звітності в Україні за рівнем взаємозв'язків

Рівень	Параметри регулювання	Характеристика
I	Загальне фінансово-господарське законодавство, «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Укази Президента та Постанови Кабінету Міністрів України, що стосуються розвитку інформаційного забезпечення в Україні	Правове поле регулювання
II	План рахунків бухгалтерського обліку та система національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку	Методологія та організація обліку і звітності
III	Методичні вказівки, рекомендації, накази та листи Міністерства фінансів України з урахуванням галузевої специфіки	Роз'яснюють застосування П(С)БО
IV	Внутрішні документи підприємства	Компетенція керівництва

Державна політика в галузі бухгалтерського обліку і фінансової звітності в Україні передбачає розробку нових і вдосконалення існуючих П(С)БО й упорядкування фінансової звітності з урахуванням вимог господарського, трудового, податкового й інших параметрів законодавства, а не лише користувачів, як зазначається у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». До сфери державної політики в галузі бухгалтерського обліку і фінансової звітності в Україні повинні відноситись також: надання роз'яснень щодо ведення обліку, упорядкування фінансової звітності у зв'язку з прийняттям нових законів, а також підзаконних актів Міністерства фінансів України та інших державних органів.

Таблиця 1.4

Класифікація ознак регулювання бухгалтерського обліку в Україні

Ознака	Класифікації
Обов'язковість застосування	Обов'язкові Необов'язкові
Узагальнення об'єкта регулювання	Типові Індивідуальні
Сфера регулювання	Види облікових робіт Робота бухгалтерії Організаційні документи
Застосування	Галузь Підприємства Виробничі підрозділи
Організація обліку	Господарська політика План рахунків Форми реєстрів Процедури обліку

З переходом вітчизняного обліку на міжнародні стандарти, Міністерство аграрної політики та продовольства України, як і інші галузеві міністерства, втратило свої функції нормативного регулювання бухгалтерського обліку і не причетне до його перебудови.

1.3. Інтерпретація глобальної практики державного регулювання обліку

Бухгалтерський облік, виступаючи окремою галуззю теоретичних знань має не лише теоретичне, але й практичне значення, яке полягає у забезпеченні бухгалтерським обліком зацікавлених осіб необхідною інформацією для прийняття рішень.

Відповідно, слід визначити принципи, які забезпечать формування повної та достовірної інформації про об'єкти вивчення обліку.

Неадекватність фундаментальних теоретичних розробок щодо проблем бухгалтерського обліку не дозволяє в Україні надати заходам з регулювання бухгалтерського обліку належної методологічної спрямованості.

Глобальна практика державного регулювання бухгалтерського обліку і фінансової звітності ілюструє протилежну ситуацію.

Наприклад, у США формування бухгалтерського обліку відбувалося без втручання держави, основним користувачем облікової інформації був і залишається власник, потреби в уніфікації бухгалтерського обліку не існує, відповідно, відсутня і необхідність в теоретичних розробках, орієнтованих на уніфікацію в визначення принципів обліку в різних галузях діяльності.

У США дослідженням науковців у сфері бухгалтерського обліку притаманна прагматичність і орієнтованість на збільшення фінансового результату конкретного приватного підприємства.

З розробкою Американською асоціацією бухгалтерів у 1936 році перших стандартів обліку здійснюються спроби сформувати його принципи. З того часу в США і за їх прикладом в інших країнах світу, в тому числі й в Україні, проводиться систематична робота зі створення стандартів для регулювання, організації та ведення бухгалтерського обліку. Однак, на відміну від України, в більшості держав – на рівні громадських організацій.

На думку професора Я.В. Соколова у правил ведення обліку є два джерела: в європейських країнах – державні акти, в англійських державах –

розпорядження громадських професійних організацій, які саморегулюються. Я.В. Соколов виступає за поєднання зусиль і підкреслює тенденцію американізації бухгалтерського обліку протягом 90-х років ХХ ст.: зміст вітчизняних нормативних документів значно наблизився до американських, однак, мислення наших бухгалтерів у цілому залишилося колишнім. Професор Я.В. Соколов не вбачає об'єктивних причин для переходу бухгалтерського обліку на міжнародні стандарти, натомість наголошує на суб'єктивності останніх: обставини цього переходу значно простіші – американці та міжнародний банк вимагали, а наші скомандували тим, хто відповідає за розробку облікової методології [57, с. 637].

Країни відрізняються вимогами до обсягу і точності інформації, що відображається компаніями у фінансових звітах.

Рейтинги країн за якістю бухгалтерських стандартів наведені у табл. 1.5.

Звітність компаній найбільш інформативна за британськими чи скандинавськими правовими традиціями і менш інформативна у країнах з німецькими і французькими традиціями, всередині кожної з груп мають місце суттєві розбіжності.

Основне завдання, що постає перед дослідниками, оцінити фінансовий стан кожної компанії з точки зору фінансового аналітика.

Правова система України належить до континентальної системи права, якій притаманне постійне і суттєве втручання держави у процеси господарювання. Під час реформування системи бухгалтерського обліку і фінансової звітності відбулася заміна правил на принципи, проте, державне регулювання системи залишилося.

Власне це зумовило появу різних підходів до пояснення сутності бухгалтерських принципів, що ускладнює їх розуміння та застосування.

Сьогодні в Україні принципам надано статус інструмента регулювання бухгалтерського обліку і фінансової звітності завдяки визначенню їх переліку та поясненню у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 року № 996-XIV.

Таблиця 1.5

Рейтингові позиції держав світу за якістю облікових стандартів

Країна	Правова традиція	Рейтинг
Швеція	скандинавська	83
Великобританія	британська	78
США	британська	71
Франція	французька	69
Гонконг	британська	69
Швейцарія	німецька	68
Японія	німецька	65
Німеччина	німецька	62
Південна Корея	німецька	62
Мексика	французька	60
Індія	британська	57
Перу	французька	38
Єгипет	французька	24

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визначено 10 принципів ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності: автономність, безперервність, послідовність, періодичність, обачність, повне висвітлення, нарахування та відповідність доходів і витрат, превалювання сутності над формою, історична (фактична) собівартість, єдиний грошовий вимірник.

Аналіз підходів до визначення сутності принципів дозволяє нам стверджувати, що такий статус можуть мати не всі з десяти. Окремі принципи, виділені в Законі, не є новими для України.

Справедливо зазначає проф. Б.І. Валусь « ... коли перевести ці американські принципи в площину нормального практичного осмислення, то в «сухому залишку» їх зміст буде таким: підприємство повинно обов'язково та довічно існувати, його власник не може зберігати свої особисті кошти на рахунках підприємства, а в системі бухгалтерського обліку треба постійно та повно відображати і розмежовувати в кожному звітному періоді доходи та витрати, дотримуючись при цьому принципу обачності, тобто передбачаючи можливість потенційних збитків» [13, с. 19] .

Фактично, в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» лише замінено правила на принципи. Але виникає сумнів у правильності такої заміни, адже точно не визначено, що з них має більшу юридичну силу, що є первинним.

У сучасних умовах спостерігаються незгодженості між принципами та правилами обліку, що викладені в нормативних документах різних рівнів.

Виникають дві ситуації: принципи обліку виявляються порушеними через часткові вимоги інших нормативних документів; нормативним актам не вдається охопити, запропонувавши відповідні методики, весь спектр фактів господарської діяльності.

Основними документами, які регламентують порядок ведення бухгалтерського обліку і фінансової звітності в Україні, є:

- 1) Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»;
- 2) Національні Положення (стандарти) бухгалтерського обліку;
- 3) інші нормативно-правові акти (інструкції, положення, вказівки);
- 4) методичні рекомендації Міністерства фінансів України;
- 5) рекомендації та інших органів виконавчої влади.

Кожен з вказаних документів має юридичну силу різного рівня та регламентує різні аспекти бухгалтерського обліку.

Однак, Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» як акт найвищої юридичної сили, повинен визначати правила ор-

ганізації та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, які мають базуватися, на нашу думку, на принципах, визначених загальною концепцією бухгалтерського обліку України.

Проблемою узгодженості є відсутність єдиної обґрунтованої концепції розвитку бухгалтерського обліку в Україні, яка покликана бути основою для:

- 1) розробки нових і перегляду діючих нормативних документів з бухгалтерського обліку;
- 2) прийняття рішень, які ще не врегульовані нормативними документами;
- 3) допомоги користувачам бухгалтерської інформації у розумінні даних, що містяться в бухгалтерській звітності;
- 4) забезпечення спеціалістів, які зайняті регулюванням бухгалтерського обліку, інформацією про підходи, що використовуються при проведенні цієї роботи.

Бухгалтерські навички в різних країнах відображаються в способах роботи фінансових відділів підприємств. Можна виділити характерні моделі:

- американську;
- німецьку;
- французьку;
- нідерландську;
- ісламську.

Особливості вказаних моделей засновані на деяких характерних ознаках, притаманних більшості представників кожної групи.

Комітетом з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку у 1989 році затверджено Концептуальну основу складання та подання фінансової звітності, в якій викладено основні концепції, що є основою складання і подання фінансової звітності зовнішнім користувачам.

Концептуальна основа складання і подання фінансової звітності містить лише основоположні припущення (принципи нарахування й безперервності) та якісні характеристики фінансової звітності (суттєвість, достовірність, зрозумілість, доречність, правдиве подання, превалювання сутності над фор-

мою, повнота, порівнянність, нейтральність, обачність, обмеження щодо до- речності та достовірності інформації (своєчасність і співвідношення вигод і витрат), правдивий і справедливий погляд).

Принципи визначаються також у Міжнародному стандарті фінансової звітності 1 «Подання фінансової звітності»: правдиве подання і відповідність Міжнародним стандартам фінансової звітності; нарахування у бухгалтерському обліку; послідовність подання; облікова політика; безперервність; згор- тання; суттєвість та об'єднання; порівняльна інформація.

Таким чином, Концептуальні основи складання та подання фінансової звітності та Міжнародні стандарти фінансової звітності до принципів відно- сять якісні характеристики, основоположні припущення, судження загаль- ного характеру. Чіткості у даному питанні не має.

Американський інститут присяжних бухгалтерів розробив так званий «експериментальний» набір загальних принципів бухгалтерського обліку.

- постулати, що виникають з природи і сутності бухгалтерського обліку (фінансова звітність, ринкові ціни, підприємство як об'єкт обліку);
- постулати, що виникають із загальноекономічних умов дійсності (обмін, підприємство, часовий період, одиниця виміру, квантифікація);
- імперативи (послідовність, безперервність, об'єктивність, одиниця вимі- ру, стабільність грошової одиниці, яка використовується).

Можна стверджувати, що серед постулатів зустрічаються поняття, визначені принципами в інших нормативних джерелах.

Бухгалтерський облік у США регулюється за допомогою системи принципів, розроблених Міжнародним Комітетом Бухгалтерів. Вони діють у рамках Міжнародних бухгалтерських стандартів. Ними є: консерватизм; безперервність; собівартість; подвійність; вимірник; значимість (матеріаль- ність); підприємства; реалізація; відповідність.

Нормативно у бухгалтерському обліку США визначено дев'ять принци- пів. При цьому, американські дослідники пояснюють принципи бухгалтерсь- кого обліку по іншому.

Г.А. Велш і Д.Г. Шорт фундаментальними (основоположними) концепціями бухгалтерського обліку вважають: умовності, принципи, обмеження, елементи фінансової звітності, детальні облікові процедури (які використовуються з урахуванням певних умовностей, принципів і обмежень) [14, с. 93].

Розбіжність між принципами бухгалтерського обліку і принципами, розробленими Міжнародним Комітетом Бухгалтерів ілюструє таблиця 1.6.

Таблиця 1.6

Термінологічна відповідність принципів бухгалтерського обліку США принципам, розроблених Міжнародним Комітетом Бухгалтерів за Г.А. Велшем і Д.Г. Шортом (США)

Назва	Принципи GAAP	Принципи бухгалтерського обліку
Принцип собівартості	Наявний	Наявний
Принцип реалізації	Наявний	Наявний
Принцип відповідності	Наявний	Наявний
Принцип розкриття інформації	Відсутній	Наявний
Вимірник	Наявний	Відносять до умовностей
Підприємство	Наявний	Відносять до умовностей
Безперервність	Наявний	Відносять до умовностей
Обліковий період	Відсутній	Відносять до умовностей
Консерватизм	Наявний	Відносять до обмежень
Значимість (матеріальність)	Наявний	Відносять до обмежень
Вартість-зиск	Відсутній	Відносять до обмежень
Подвійність	Наявний	Не визнають

Такі відмінності між нормативними документами є типовими для бухгалтерського обліку в США, це не забезпечує обґрунтованість обліку.

В Європі принципи бухгалтерського обліку регулює Четверта Директива Євросоюзу. Ним визначено наступні загальні принципи:

- 1) основної діяльності;
- 2) наступності методів оцінки;
- 3) обачності;
- 4) звітного періоду;
- 5) відокремленої оцінки;
- 6) наступності вхідного та вихідного сальдо.

Ці ж принципи покладені в основу національного обліку у Франції, однак найбільш значними з них є: принцип нарахування; принцип безперервності діяльності; принцип єдності).

З цього можна зробити висновок, у зарубіжних країнах існують розбіжності в застосуванні термінологічного апарату.

Розкриття суті змістовних позицій нормативних документів передбачає припущення, якісні характеристики, судження. Це ілюструє таблиця 1.7, побудована на підставі основних документів, які регулюють бухгалтерський облік. Її доповнює інформація таблиці 1.8.

Залишається незрозумілим, що ми використовуємо: чи принципи, чи правила, чи вимоги, чи припущення чи якісні характеристики.

На думку О.М. Петрука «принципи – це фактично нормативне закріплення елементів методу бухгалтерського обліку, а правила – їх конкретизація в нормативних актах нижніх рівнів у вигляді конкретних прийомів, способів, алгоритмів тощо». Даний висновок автор підтверджує аналізом ряду відомих англомовних підручників з бухгалтерського обліку, де під принципами розглядається саме методологія [45, с. 217].

Регламентация бухгалтерського обліку в Україні здійснюється шляхом регулювання на державному рівні, елементи методу в теорії бухгалтерського обліку з'явилися саме внаслідок того, що вони підлягали регламентації.

Таблиця 1.7

Композиція системи бухгалтерського обліку

Регулювання	Суб'єкти	Компоненти	Рівні		
Держава	Уряд, податкова служба, комітет статистики, соціальні фонди, інші державні органи	Фінансовий облік Податковий облік Статистичний облік	Фінансовий облік	Бухгалтерський облік	Господарський облік
Галузі	За видами галузей	Фінансовий облік Податковий облік Статистичний облік Виробничий облік			
Підприємства	Підприємства за видами власності та організаційними формами господарювання	Фінансовий облік Податковий облік Статистичний облік Виробничий облік Управлінський облік	Фінансовий облік		
Підрозділи	Структурні підрозділи підприємства	Первинний облік Аналітичний облік Контролінг	Управлінський облік		

На думку професора М.С. Пушкара «методологія обліку складається з принципів і правил отримання, обробки, фіксації та передачі інформації, правил оцінки, ведення рахунків, критеріїв розмежування основних засобів і малоцінних швидкозношуваних предметів, порядку нарахування амортизації та зносу, порядку обліку ремонтів, оцінки запасів та готової продукції, списання витрат майбутніх періодів, порядку визначення обсягу реалізації продукції, порядку обліку та розподілу комплексних витрат і включення їх у собівартість, порядку утворення статутного фонду, фондів спеціального призначення та інших питань» [54, с. 146].

Таблиця 1.8

Порівняння підходів у різних країнах світу
до регулювання бухгалтерського обліку

Країна	Основне джерело регулювання	Загальна характеристика регулювання	Роль професіоналів
Бельгія	Законодавчий орган	Тісний зв'язок бухгалтерських норм з податковим обліком	Значна
Бразилія	Законодавчий орган	–	Мінімальна
Велико-британія	Законодавчий орган і професіонали	Гнучке	Значна
Греція	Законодавчий орган	Значний вплив податкових законів	Обмежена
Данія	Законодавчий орган, державні контролери	Гнучке	Значна (лідери бухгалтерії можуть виступати урядовими радниками, тим самим впливати на рішення)
Італія	Законодавчий орган	Консервативний характер і зв'язок з податковим законодавством	Обмежена
Корея	Законодавчий орган	Домінування податково-ого законодавства	Дуже обмежена
Нідерланди	Законодавчий орган	Гнучке. Сильний вплив економіки	Значна
Німеччина	Законодавчий орган	Значний консерватизм при домінуванні податкового законодавства	Незначна
Португалія	Законодавчий орган	Підпорядкованість цілям оподаткування	Помітна
США	Законодавчий орган і професіонали	Гнучке	Суттєва, але піддається критиці
Філіппіни	Законодавчий орган, професіонали, біржа	Гнучке	Основна
Франція	Законодавчий орган	Консервативний підхід до податкового законодавства	Помітна
Японія	Законодавчий орган	Високий консерватизм при домінуванні податкового законодавства	Діють під контролем Міністерства фінансів

Зважаючи на представлені аргументи, можна стверджувати, що принципи бухгалтерського обліку, будучи за змістом основою, повинні визначатись на концептуальному рівні методології, а прийоми, що підлягають регламентації, складати нормативний рівень методології обліку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Теорія і практика регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні передбачає два рівні: 1) рівень держави – національний; 2) рівень підприємства – суб'єктивний. В результаті сучасні методичні особливості регулювання обліку в межах конкретних підприємств у поєднанні з параметрами форм регулятивного впливу на загальнодержавного рівні, у сукупності визначають структуру національної системи бухгалтерського обліку.

2. В сучасних умовах економіки України регулювання обліку, на нашу думку, доцільно здійснювати за такими напрямками: а) уточнення теорії бухгалтерського обліку в системі ринкових відносин; б) опрацювання методології бухгалтерського обліку за галузями економічної діяльності; в) удосконалення методики видів обліку: фінансового, управлінського, податкового.

3. За змістом у системі регулювання обліку доцільно виділяти 2 аспекти: правовий і методологічний. Правовий аспект охоплює питання фінансового обліку як функції управління, він регламентує права та обов'язки підприємства, що стосується окремих складових облікової політики, а саме: документообороту, порядку проведення інвентаризації, техніки обробки облікових даних тощо. Методологічний підхід зводиться до регулювання обліку шляхом застосування національних стандартів, у яких вказуються методологічні принципи, альтернативні методи обліку, наводиться тлумачення основних термінів і понять. Таким чином, система регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності забезпечує єдність методології через ідентичність форм і методів фінансового обліку та гарантує свободу вибору підприємствам облікових рішень, адекватних конкретним ситуаціям.

4. Переконані у доцільності надання ширших повноважень галузевим міністерствам щодо нормативного регулювання бухгалтерського обліку.

5. Вважаємо доцільним введення в практику галузевого обліку диференційованих підходів до технології обробки облікової інформації: починаючи з найпростіших форм рахівництва для фермерських господарств і закінчуючи автоматизованими формами обліку для великих товаровиробників.

РОЗДІЛ 2

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ Й АУДИТУ В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ

2.1. Параметри регулювання національної системи обліку

Повноцінне законодавство, яке створить поле для самостійних рішень і суджень бухгалтера, може виникнути лише за ринкових умов господарювання. Однак, у такому випадку на зміну 2-3 інструкціям, що все регулювали, повинна з'явитись повноцінна система нормативних актів з відповідною багаторівневою ієрархією. Нова система регулювання бухгалтерського обліку і фінансової звітності та розроблені на її основі правила і норми ведення бухгалтерського обліку суб'єктами господарювання, повинні стати елементами сучасної інфраструктури. Однією з причин змін є розширення переліку суб'єктів, які приймають інвестиційні рішення, базуючись на бухгалтерських даних. Разом зі збільшенням кількості таких суб'єктів, кожен з яких має власні вимоги до інформації, яка йому надається з урахуванням специфіки господарської діяльності, трансформуються і вимоги, що пред'являють до ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності. До того ж, в системі облікового законодавства склалася ситуація, коли значна кількість концептуальних для бухгалтерського обліку норм та понять містяться у нормативних актах, які не володіють достатньою правовою силою.

Система нормативного регулювання бухгалтерського обліку і фінансової звітності повинна бути результатом взаємодії інститутів ринкової економіки та держави з розробки і встановлення відповідних правил ведення обліку та складання звітності, вона повинна бути компромісом між системою регулювання, адекватної сформованим цивілізованим ринковим відносинам, для яких характерний високий рівень професіоналізму бухгалтерського персоналу, здатного до прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, господарських умовах, які постійно змінюються, виходячи з принципів, сформованих зако-

нодавством, що бере на себе відповідальність за прийняття рішень, і системою регулювання, суть якої полягає у регламентації та наявності детального інструктивного матеріалу. В Україні поступальна адаптація регулювання бухгалтерського обліку до ринкових умов може пройти успішно лише за умов урахування специфіки національного розвитку. Власне, зважаючи на історичні особливості становлення і розвитку національної економіки, вирішення зазначених завдань під силу лише державі, яка виступає гарантом того, що всі учасники ринкових відносин будуть одержувати достовірну бухгалтерську інформацію для уникнення збитків під час реалізації фінансових угод. Досягти цього можливо лише за рахунок імплементації норм законодавства, що містять детальні правила ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності.

Система нормативного регулювання бухгалтерського обліку повинна бути самокерованою, що діє, враховуючи перелік певних принципів, які дозволяють їй удосконалюватися з розвитком економічних відносин у країні для належного забезпечення інтересів і потреб різних груп користувачів. Цьому сприятиме розв'язання декількох важливих завдань, серед яких: 1) структуризація системи нормативних актів за їх правовою силою і функціональною роллю; 2) основні засади або принципи цієї галузі права; 3) взаємодія з іншими галузями права; 4) узгодження термінології і понятійного апарату; 5) визначення прав і обов'язків органів нормативно-методичного регулювання; б) розширення самостійності бухгалтерів шляхом застосування професійного судження. Поза системою законодавчих і нормативних актів права повинна знаходитись наука, яка формує концепцію системи регулювання обліку.

Розвиток системи регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності повинен спрямовуватися на побудову комплексної моделі, яка б враховувала інтереси всіх зацікавлених сторін, забезпечувала зниження витрат і підвищення ефективності регулювання.

В основі цієї моделі повинно бути розумне поєднання діяльності органів влади і професійних об'єднань.

Таблиця 2.1

Повноваження у сфері регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності держави і професійних об'єднань бухгалтерів

Функції держави	Функції професійного співтовариства
<ul style="list-style-type: none"> - розробка державної політики в галузі бухгалтерського обліку, звітності, аудиторської діяльності; - удосконалення правових основ обліку та звітності; - встановлення процедури схвалення стандартів і введення їх у дію на території України; - організація розробки та затвердження національних стандартів й інших нормативно-правових актів у галузі обліку та фінансової звітності; - державний контроль за дотриманням законодавства в галузі обліку та звітності; - моніторинг факторів, які визначають ризики стабільності національної системи бухгалтерського обліку та звітності; - взаємодія з міждержавними та міжурядовими організаціями в галузі бухгалтерського обліку та фінансової звітності 	<ul style="list-style-type: none"> - представлення та захист інтересів професійних об'єднань бухгалтерів; - підготовка пропозицій з удосконалення правових засад обліку та звітності; - участь у розробці або ініціативна розробка проектів національних стандартів та інших нормативно-правових актів у галузі обліку; - професійна громадська експертиза міжнародних стандартів обліку та звітності; - розробка методичних рекомендацій та інформаційних матеріалів (зокрема, галузевого характеру) у сфері обліку та звітності; - узагальнення світового досвіду ведення обліку і підготовки звітності; - розробка норм професійної етики і контроль за їх дотриманням членами професійних об'єднань бухгалтерів; - контроль за дотриманням стандартів бухгалтерського обліку та звітності; - підвищення кваліфікації членів професійних об'єднань бухгалтерів; - моніторинг факторів, що визначають ризики стабільності системи обліку і звітності; - взаємодія з міжнародними неурядовими організаціями в сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності

Відповідно до статті 6 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» загальне методологічне керівництво бухгалтерським обліком покладено на Міністерство фінансів України.

Питання методології бухгалтерського обліку вирішуються державним органом управління, якому надано право затверджувати: план рахунків бухгалтерського обліку, інструкцію з його застосування, П(С)БО, що встановлюють способи ведення і організації обліку господарських операцій, складання і подання бухгалтерської звітності.

Нормативні акти, які видаються Міністерством фінансів України, обов'язкові для виконання усіма підприємствами, що знаходяться на території України, включаючи підприємства з іноземними інвестиціями. Саме документи цього рівня дозволяють об'єднанням фахівців та науковцям взяти участь у регламентації бухгалтерського обліку в Україні.

У нас побудована логічна, послідовна ієрархія нормативних актів, регламентуючих бухгалтерський облік, але й вона містить ряд певних недоліків:

- по-перше, з огляду на свій невизначений правовий характер підзаконні нормативні акти з бухгалтерського обліку не виконують своєї ролі у забезпеченні реалізації функцій бухгалтерським обліком;

- по-друге, у сфері бухгалтерського обліку відсутня елементарна правова культура.

Зміст проблеми полягає у неправильному трактуванні функціонального призначення національних П(С)БО та відсутності законності у сфері соціальних відносин, яку опосередковує бухгалтерський облік. Переорієнтація з правил на принципи без належного врахування соціально-економічних особливостей призвело до того, що облікова інформація втратила одноманітність, як наслідок, облікова інформація різних підприємств виявляється не порівнюваною. Крім того, якісна характеристика інформації – достовірність, повністю втрачає свою сутність, оскільки одній і тій же господарській діяльності може відповідати різна інформація – залежно від потреб суб'єкта господарювання. Вихід із ситуації полягає у прийнятті в розрізі існуючих стан-

дартів інструкцій, які однозначно визначають окремі методики і встановлюють одноваріантні порядки їх ведення з суворим подальшим контролем за їх виконанням.

Один із шляхів досягнення балансу інтересів в облікових відносинах – чітке розмежування рівнів правового регулювання. Для досягнення бажаного результату необхідно звернутися до вже існуючої у теорії права їх класифікації, а саме до другої її частини, норм-правил поведінки. На відміну від відправних – це норми, що безпосередньо регулюють поведінку людей та суспільні відносини в цілому.

З точки зору характеру приписів, що включають норми права, вони бувають:

- а) зобов'язуючі, які закріплюють обов'язки певних суб'єктів;
- б) забороняючі, що містять заборону щодо здійснення тих чи інших діянь;
- в) уповноважуючі, що наділяють суб'єктів певними правами;
- г) заохочувальні, які надають суб'єктам певні пільги й переваги у випадках вчинення ними певних діянь [58, с. 180-181].

За формою закріплення бажаної поведінки суб'єктів норми права поділяються на:

- 1) категоричні (імперативні), що приписують чітко визначені дії, однозначно закріплюють вичерпний перелік і зміст прав і обов'язків суб'єктів і не допускають від них жодних відхилень;
- 2) диспозитивні, які встановлюють певні права і обов'язки суб'єктів, але за згодою суб'єктів допускають їх доповнення;
- 3) рекомендаційні, що встановлюють варіанти бажаної, але необов'язкової поведінки;
- 4) заохочувальні, які встановлюють засоби заохочування для здійснення бажаних або корисних для держави і суспільства діянь [31, с. 39-40].

По відношенню до системи бухгалтерського обліку для виконання її функціонального призначення і забезпечення інтересів зацікавлених осіб такий підхід передбачає поділ обліку на:

1) мінімальний імперативний (фінансовий) облік, який обов'язковий для всіх підприємств і ведеться за єдиними та однозначними для всіх правилами, встановленими державою;

2) диспозитивний (управлінський) облік: за домовленістю, який ведеться підприємством у доповнення до мінімального імперативного обліку у рамках домовленості з іншою особою – за правилами, визначеними сторонами самостійно;

3) вид обліку, який підприємство може здійснювати на свій вибір у доповненні до двох попередніх видів обліку – за своїми власними правилами.

Законність – це принцип функціонування суспільства у певному режимі, який характеризується: 1) вимогою суворого і неухильного дотримання законів держави усіма громадянами, посадовими особами, державними органами, громадськими об'єднаннями та всіма іншими суб'єктами права, а також 2) їх реальне виконання. Дотримання законності є необхідною умовою створення такого соціального середовища, у якому тільки й можлива повна реалізація права. Законність як вимога звернена до всіх суб'єктів права, але водночас вона виступає передумовою реалізації їх власних прав й інтересів.

Правопорядок передбачає: досконале законодавство, що відображає потреби та інтереси громадян і суспільства, регулюючи у відповідності з ними суспільні відносини; неухильне виконання чинного законодавства – всіма і повсюдно. Лише у єдності ці передумови можуть створити підґрунтя для правопорядку. Прийняття удосконаленого закону – це лише початок, лише одна з умов законності та правопорядку. Закон тільки тоді відіграє свою соціальну функцію, коли він виконується без винятку всіма і всюди.

Нормальний стан суспільного буття неможливий без найсуворішого дотримання законів, що охороняють права громадян та інтереси суспільства, тобто без правопорядку. На відміну від тоталітаризму, де законність відіграла роль ідеологічної прикраси, в нових умовах вона має підтримувати й зберігати демократію. Що ж стосується державної влади, то дія цього принципу поширюються на всі її підгалузі – виконавчу, судову й законодавчу.

Зважаючи на необхідність прийняття виключно імперативних нормативних актів з бухгалтерського обліку, роль професійної етики у вітчизняних умовах полягає у формуванні відповідних переконань членів професійного колективу. Професійна етика повинна підвищувати правову освіченість, виховувати правову культуру бухгалтерів, вона повинна виховувати у бухгалтерів розуміння професійної відповідальності перед суспільством і співгромадянами. Такий підхід звужує поняття «професійної етики», прийнятого за кордоном.

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» вперше у нормативній практиці законодавчо закріпив ряд положень, які відносяться до методології та понятійного апарату бухгалтерського обліку. У законодавчому порядку закріплені цілі бухгалтерського обліку, вимоги до якості його ведення та організації. Однак, їх кількість і якість викладення потребує значного удосконалення. Так, природною основою обліку є виправдані первинні документи, на підставі яких робляться записи в облікових регістрах.

В Україні обов'язковість своєчасного оформлення виправданих документів зафіксовано як одну з норм ведення бухгалтерського обліку в статті 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

Ця ж стаття встановлює вимоги до їх заповнення, обробки і відображення інформації в регістрах бухгалтерського обліку, визнає відповідальними за недостовірність даних у первинних документах тих посадових осіб, які склали та підписали такі первинні документи.

Недоліком зазначеного підходу є вже традиційна помилка щодо тлумачення та, відповідно, застосування поняття «первинні облікові документи».

Вона полягає в тому, що в обліку ототожнюються поняття комерційних і фінансових документів з власне обліковими.

Ми вважаємо, що господарські операції, які оформляються первинними документами, є фактами господарського життя, вони поділяються на 2 групи і мають економіко-правову природу, а їх юридичною формою, так званим

свідченням, є документи. Одна частина господарської діяльності підприємств (зовнішні трансакції) достатньо визначена різними галузями права. Інша ж частина, яка забезпечує виробничо-господарську та фінансову діяльність, знаходиться поза нормативним регулюванням. Наприклад, при нарахуванні амортизації, формуванні собівартості, визначенні та розподілі фінансових результатів виникають труднощі в практичній діяльності. Відповідно, у бухгалтерському обліку документи необхідно поділяти на: первинні документи; документи-підстави. До першої групи відносяться: акти, розрахунки, таблиці, бухгалтерські довідки тощо, до другої – договори, рішення судів, перевірки контролюючих органів тощо. Іноколи бувають винятки, як у випадку з укладаннями консенсуальних договорів або деривативів.

У статті 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» необхідно чітко визначити, які документи складаються бухгалтерією і є «первинними обліковими документами», і які виконують роль «первинних облікових документів» як додаткове функціональне навантаження. До останніх, згідно із Цивільним Кодексом України і міжнародними нормативними актами, ратифікованими Україною, відносять: залізничну, авіаційну і автодорожню накладну, специфікацію, пакувальний лист, сертифікат про якість, протокол випробувань, ветеринарне, санітарне і каральне свідоцтво, страхові документи інші документи адекватного змісту.

Таким чином, у бухгалтерському обліку України, на нашу думку, доцільно використовувати два види виправдувальних документів:

- 1) первинні облікові документи (табелі, акти, розрахунки, довідки бухгалтерських служб);
- 2) документи-підстави (договори, рішення судів, державних органів).

Внесення зазначених змін у законодавство України дозволить на практиці уникнути непорозумінь з податковими або контролюючими органами щодо переліку «первинних облікових документів».

2.2. Взаємозв'язок правил і принципів регламентації обліку

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» проголошує 10 принципів його ведення, серед яких – нормативне закріплення методів і прийомів бухгалтерського обліку, наприклад, єдиний грошовий вимірник, історична собівартість.

Причини появи даних термінів (принципи, правила) у вітчизняній практиці можна поділити на дві групи:

- 1) «імпортна» природа реформування українського обліку;
- 2) побудова національної системи бухгалтерського обліку, саме в частині запровадження нових форм і інструментів регламентації.

Щодо причини № 1 необхідно визнати її суб'єктивний характер, адже бухгалтерський облік командно-адміністративної економіки був не пристосований ні методично, ні організаційно до обслуговування ринкової економіки. Ініціатори й виконавці реформування обрали простий шлях і запозичили західні облікові методики разом із їх формами регулювання, а, відповідно, і термінами. Відмінною рисою системи обліку в економічно розвинутих країнах є не сувора регламентація процедурного аспекту обліку. Різні орієнтири і умови господарювання породжують відповідні особливості у складі і структурі принципів обліку, організаційних засад його ведення. Тому, як правило, немає єдиного національного плану рахунків, єдиного методологічного центру, обов'язкових для виконання інструктивних матеріалів, у яких закріплені правила ведення обліку.

Причина № 2 після вже отриманих результатів реформи, серед яких закріплення за державою регулюючої функції у сфері обліку, продовжуються дискусії стосовно форм, методів регулювання, а також участі в регулюванні незалежних професійних організацій. З'ясування цього питання має суттєве практичне значення. Вже сьогодні існує ціла низка неузгодженостей між принципами і правилами обліку, викладеними в нормативних актах різних рівнів. Причому переважно виникає дві ситуації: принципи обліку виявля-

ються порушеними через розпорядження інших нормативних вимог; нормативним актам не вдається охопити, запропонувавши відповідні методики, весь спектр фактів господарського життя.

У такій ситуації неминуче виникатимуть суперечки, які призведуть до судових розглядів, під час яких необхідно буде з'ясувати, що має більшу юридичну силу: принцип чи правило. Наприклад, принципи нарахування та відповідності доходів і витрат, періодичності та повного висвітлення вимагають, щоб факти господарського життя відносилися до того звітного періоду, в якому вони мали місце, а фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій і подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі. Наприклад, у вітчизняній практиці, розрахунки знаходять своє відображення у бухгалтерському обліку як борги або права, залежно від того, ким є контрагент у конкретній угоді. Права визнаються активами, а борги, відповідно, зобов'язаннями. Проте думку, що активи є результатами минулих господарських операцій та подій, можна трактувати по-різному. Зокрема, можна стверджувати, що підписання належного до виконання договору є дією, а тому права, що виникають на його підставі, є активами. Такий підхід цілком відповідатиме названим вище принципам. У той же час, згідно з діючими методиками, викладеними у правилах ведення обліку, бухгалтер знає, що зобов'язання покупця оплатити товар компенсується його правом на отримання товару (реальні угоди). Тому така операція не відображається в балансі підприємства.

Таким чином, оголошуючи облікові принципи діючими, законодавство пропонує правила, що суперечать даним принципам.

Представлений приклад із договорами доводить неможливість охоплення всього спектру фактів господарського життя, діючи виключно на підставі правил. Тому існує необхідність запровадження норм, що мають більший правовий і методологічний статус. Але їх застосування буде ефективним лише за умови комплексного застосування, що і пропонують Міжнародні стандарти фінансової звітності. Необхідно розв'язати існуючу методологічну

проблему з визначення напрямів регулювання бухгалтерської інформації для подальшого їх урахування при підготовці нормативних актів із бухгалтерського обліку та здійсненні теоретичних досліджень. Для цього застосовуємо системний підхід, методи аналогії та порівняння.

Думка із зазначеної проблеми у виданнях з теорії бухгалтерського обліку передбачає обґрунтування необхідності регламентації тільки останнього етапу облікового процесу – складання фінансової звітності, інакше бухгалтерський облік починає не відповідати загальним принципам і, нарешті, за словами професора М.Ю. Медведєва, виявляється несистемним [32, с. 104-109].

Несистемність обліку виникає з причини відсутності одноманітності, а одноманітність обліку – це одна з основних методологічних передумов, яка забезпечує зіставлення облікових даних (згідно з нею, однорідні факти господарського життя повинні відобразитися в обліку однаково). Відсутність одноманітності є начебто одним із наслідків регламентації правил, а не принципів обліку, тобто принципи обліку носять суто декларативний характер, а формальна сторона обліку полягає в дотриманні його правил. Будь-яке правило повинно вказувати, як діяти в тій чи іншій ситуації. В іншому випадку можуть допускатися різні дії в аналогічних ситуаціях, тоді як правила з юридичних норм перетворюються на рекомендації і перестають відповідати своєму призначенню. Погоджуючись із точкою зору, згідно з якою метою регламентації є досягнення одноманітності, необхідно зазначити, що розгляду потребує не юридична форма регулюючого впливу, а його мета як похідна від мети бухгалтерського обліку.

Бухгалтерський облік в Україні історично розвивався при активній участі держави, в радянські часи навіть в умовах його тотальної регламентації. Частково через інерційні процеси, частково через особливості національного розвитку в економіці України зберігається значна роль держави (існує значний державний сектор в економіці, є суттєве адміністративне втручання в ринкові відносини, не розвинуті державні інституції тощо).

Це означає, що існуюча пострадянська облікова система має всі можливості для забезпечення відповідною інформацією податкові органи. Необхідна була лише виважена трансформація органів управління обліком у країні за умови збереження державного регулювання у формі «послідовної» багаторівневої системи нормативних актів. Тобто на сьогодні ми могли б не мати штучно створеної проблеми з податковим обліком.

Облік відноситься до об'єктів соціально-економічних систем, які наділені певними можливостями та змінюються в процесі розвитку зовнішнього середовища, яке висуває вимоги до якості облікової інформації, які приймаються на основі домовленостей між людьми та можуть бути змінені у відповідності з новими потребами економічних взаємовідносин. Знаючи коло зацікавлених користувачів облікової інформації, можна сформулювати вимоги до якості необхідної їм інформації, визначити місце цих вимог в нормативно-правових актах, а також доцільність такого поділу.

На сьогодні вимоги до якості інформації, необхідної для управління, висуваються найбільшими користувачами системи бухгалтерського обліку – інвесторами, кредиторами, громадськістю і державою.

Згідно американського визначення: «Фінансовий облік – збір фінансових даних про підприємство; аналіз, оцінка, документування фінансової інформації та звітування з цієї інформації перед зацікавленими особами ... Кінцевим продуктом системи обліку є фінансові звіти, підготовлені для зацікавлених осіб» [14, с. 20].

Визначення бухгалтерського обліку за українською теорією відрізняється: Бухгалтерський облік – це динамічна система, яка постійно відображає зміни господарської діяльності для задоволення інформаційних потреб користувачів бухгалтерської звітності.

Основну відмінність можна прослідкувати в тому, на що звернено увагу при визначенні поняття «бухгалтерський облік». У першому випадку облік – це процес, що призводить до результату (фінансової звітності), правильне представлення якого і є метою обліку. Тобто основним є не сам процес, а са-

ме результат. У другому випадку облік розглядається як система, в якій всі її складові рівноцінні, а мета системи визначається окремо. Додатковою відмінністю можна вважати те, що підготовка фінансової (бухгалтерської) звітності в українському визначенні взагалі не виділена і є частиною процесу обробки інформації, тобто методом. У США вона не просто виділена як етап, а є кульмінацією процесу обліку, що виділяється навіть у назві фінансового обліку – він традиційно іменується не просто фінансовим обліком, а фінансовим обліком і звітністю. Цей зв'язок настільки тісний, що окрема перевірка правильності ведення обліку, що не торкається перевірки складання звітності, практично неможлива у США. Власне, така правильність ведення обліку в цій країні перевіряється в розрізі правильного складання звітності при підготовці аудиторського висновку.

При загальній подібності цілей і завдань фінансового обліку та звітності в США і Україні, акценти в них розставлені по-різному. У США пріоритет віддається прийняттю ефективних рішень на базі даних звітності, достовірність яких просто мається на увазі як необхідна умова, а в Україні пріоритетним є просто достовірне відображення економічних подій, тобто український підхід носить більш обмежений характер, якщо орієнтуватися на потреби зовнішнього користувача. Також категорії достовірності і повноти в Україні носять швидше формальний, ніж практичний характер.

Інший інструмент регулювання бухгалтерського обліку – Національний план рахунків з інструкцією. Він діє частково, оскільки для непередбачених ним ситуацій відсутній «дозвіл» на професійне судження (під дозволом мається на увазі його узаконення в нормативних актах). Основне, що потрібно було зробити на цьому рівні регулювання – це за допомогою принципів, беручи до уваги роль факторів зовнішнього середовища у розвитку вітчизняної системи бухгалтерського обліку, необхідно було видати інструкції в розрізі кожного стандарту.

Визначені Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» принципи є ніщо інше, як концепції (в американській

практиці «постулати»), які, з юридичної точки зору, поділяються на гіпотези (автономність, безперервність, послідовність, періодичність) та диспозиції (обачність, повне висвітлення, превалювання сутності над формою, нарахування та відповідності доходів і витрат, історична собівартість, єдиний грошовий вимірник).

Принципи є нормативним закріпленням загальноприйнятих методів бухгалтерського обліку; правила – їх конкретизацією в нормативних актах нижніх рівнів у вигляді конкретних прийомів, способів, алгоритмів тощо.

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визначено наступні принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності, що не використовуються в Міжнародних стандартах: 1. Принцип автономності, він є зайвим, оскільки викладений у нормативному акті вищої юридичної сили. Автономність або майнова відокремленість підприємства впливає зі статусу юридичної особи, затвердженої в Цивільному кодексі України: «Учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника), крім випадків, встановлених установчими документами та законом»; 2. Принцип послідовності. Його застосування в існуючій редакції є недоцільним, оскільки наведене визначення достатньо поверхнєве та не дає точного розуміння того, що законодавець мав на увазі; 3. Історичної (фактичної) собівартості, цей принцип є логічним результатом, через який виражені підходи з економічної теорії щодо критеріїв формування вартості товарів; 4. Єдиного грошового вимірника. В Україні ціна товарів, робіт, послуг виражається у гривні – це нормативно закріплено в низці нормативних актів. Але цей принцип потрібно було залишити, щоб наголосити на меті його використання в системі бухгалтерського обліку – спільний знаменник для різномірних фактів господарського життя; 5. Принцип періодичності – його викладення в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» є недоречним, оскільки, його вимоги викладені в Податковому кодексі України.

Щодо якісних характеристик, визначених Міжнародними стандартами фінансової звітності, то в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визначено наступні аналоги, названі принципами:

- 1) превалювання сутності над формою (Міжнародні стандарти фінансової звітності, параграф 35) – принцип превалювання сутності над формою (Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», стаття 4);
- 2) обачність (Міжнародні стандарти фінансової звітності, параграф 37) – принцип обачності (Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», стаття 4);
- 3) повнота (Міжнародні стандарти фінансової звітності, параграф 38) – принцип повного висвітлення (Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», стаття 4).

Крім Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» формулювання ряду принципів складання бухгалтерської звітності містить і низка інших нормативних і законодавчих актів. Серед них найбільш детальне викладення принципів підготовки фінансової звітності міститься в Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».

Основні принципи вітчизняного бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» повністю співпадають із принципами підготовки фінансової звітності в НП(С)БО 1 та відповідають як певним основоположним допущенням, так і якісним характеристикам Міжнародних стандартів фінансової звітності. При цьому, вони є лише переліком десяти принципів із короткою характеристикою кожного.

2.3. Варіативність функціонального призначення обліку

Ми вважаємо усунення розбіжностей у основних поняттях та термінах цивільного, господарського і бухгалтерського законодавства важливим напрямом оптимізації облікової роботи на будь-якому підприємстві.

При цьому найбільш актуальною є необхідність уточнення та узгодження понять у різних нормативних актах, які вже використовуються в багатьох нормативних документах із бухгалтерського обліку. Затримане в часі уточнення і узгодження відповідних термінів у системі нормативного регулювання бухгалтерського обліку призвело до того, що Україна, для забезпечення потреб податкової системи, порядок нарахування і стягнення кожного податку чи збору викладає у відповідних законах, які поступово сформували проєкт Податкового кодексу.

Наприклад, в Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» (втратив чинність на підставі прийняття Податкового кодексу України) ще з 1997 року наводились визначення матеріальних і нематеріальних активів, гудвілу, інвестицій тощо. Ці визначення пізніше з'явилися в П(С)БО часто з відмінним від існуючих трактуванням.

На наше переконання, ці закони повинні використовувати наскрізний понятійний апарат, тотожний для господарського законодавства, бухгалтерського обліку, фінансів тощо. Податкове законодавство не повинно визначати економічну сутність та принципи формування фінансових показників, які мають об'єктивну природу, оскільки суб'єктивізм допускається лише в певних параметрах у вигляді судження бухгалтера чи фінансового аналітика. Законодавство повинно лише встановлювати правила, відповідно до яких ті чи інші показники бухгалтерського обліку беруть участь у формуванні об'єктів оподаткування, методики здійснення податкових розрахунків тощо.

При цьому понятійна база бухгалтерського законодавства повинна бути повніше представлена в кодифікованих Законах (Цивільний і Господарський кодекси України).

У його першому розділі Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» наводиться мета та загальні засади ведення бухгалтерського обліку, перераховуються об'єкти бухгалтерського обліку, до яких відносяться активи та зобов'язання підприємств, господарські операції, що здійснюються підприємствами в процесі їх діяльності. При цьому законодавець не визначив чітко, а що ж власне представляє собою бухгалтерський облік. Можливо, мається на увазі, що його зміст розкривається через мету.

Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» основною метою бухгалтерського обліку є «надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства». Перша частина сформульованої мети проголошує якісні вимоги до інформації, друга називає об'єкти спостереження, тобто розкриває зміст та структуру цієї інформації. Таке визначення не тільки не прояснює ситуацію, але й шкодить розвитку науки, що доводиться наступною аргументацією. По-перше, надуманим є формулювання вимог до інформації, яка повинна одночасно бути повною, правдивою та неупередженою. Бухгалтерський облік, будучи методом пізнання дійсності, має об'єктом – господарську діяльність, пізнання якого буде тривати доти, доки буде існувати власне об'єкт, тобто пізнати його до кінця неможливо. Таким чином, ідеальної повноти не досягти за визначенням. З іншого боку ступінь точності залежить від завдань та вимог користувачів бухгалтерської інформації.

Усвідомлення того, що, використовуючи за допомогою своєї облікової політики різні методи бухгалтерської оцінки фактів господарського життя, абсолютно однакові господарські ситуації можна представити в бухгалтерській звітності зовсім по-різному, підводить нас до розуміння надзвичайної важливості облікової інформації. Саме тут користувачу звітності важливо розуміти, що на практиці звітність конкретних підприємств може бути достовірною, але при цьому вона ніколи не може бути неупередженою, оскільки один і той же факт господарського життя може бути відображений у бухгал-

терському обліку за допомогою різних методів: теорія поєднує нескінченну множину варіантів бухгалтерської методології, на практиці ж набір можливих варіантів бухгалтерської інтерпретації фактів господарського життя обмежується наказами законодавства.

Фінансовий стан оцінюють не лише керівники та відповідні служби підприємства, але і його засновники та інвестори з метою вивчення ефективності використання ресурсів, банки – для оцінки умов кредитування та визначення ступеню ризику, податкові органи – для виконання плану надходження податків та зборів до бюджету тощо. Оцінка фінансового стану позичальника-юридичної особи здійснюється на підставі даних офіційної звітності позичальника та інформації з пакету документів, які надає позичальник при отриманні кредиту. Оцінка здійснюється у два етапи: на першому етапі розраховуються показники, які, характеризують фінансовий стан позичальника. Їх поділяють на чотири аналітичні групи: 1 – показники попередньої оцінки позичальника; ринкова позиція позичальника, його взаємовідносини з банком в минулому, перспективи розвитку. До цієї групи показників належать: період функціонування підприємства; наявність бізнес-плану; прибутковість діяльності; погашення позичок у минулому; сплата відсотків за користування кредитом; 2 – показники платоспроможності позичальника; 3 – показники фінансової стійкості позичальника; 4 – показники надійності позичальника. На другому етапі визначається інтегральний показник, розрахунок якого ґрунтується на використанні принципу вагомості показників та коефіцієнтів вагомості аналітичних груп. На підставі величини інтегрального показника визначають клас надійності позичальника.

Наступний нормативний акт, який визначає фінансовий стан підприємства – Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховання банкрутства чи доведення до банкрутства». Метою їх затвердження є забезпечення однозначності підходів при оцінці фінансово-господарського стану підприємств, виявленні ознак поточної, критичної або надкритичної їх неплатоспроможності, а також своєчас-

ності виявлення формування незадовільної структури балансу для здійснення випереджувальних заходів щодо запобігання банкрутству. У даному нормативному акті є традиційні показники, які асоціюються, як і в попередньому нормативному акті, з поняттям фінансового стану – це коефіцієнти покриття і забезпечення власними засобами.

У розглянутих підзаконних актах поняття «фінансовий стан» однозначно не визначається, а лише припускається, що це певна якісна характеристика, яка ґрунтується на низці окремих показників. Перелік і зміст останніх відрізняється, що свідчить про наявність проблеми, для вирішення якої необхідно звернутися до відповідної науки – фінансового аналізу. Із зазначених джерел випливає, що фінансовий аналіз використовують, щоб оцінити поточний і прогнозний фінансовий стан підприємства, він є методом оцінки та прогнозування фінансового стану підприємства на підставі даних бухгалтерського обліку та звітності. Завдання фінансового аналізу – оцінити фінансові результати господарської діяльності підприємства за звітний рік та поточний фінансовий стан, з'ясувати можливості підвищення ефективності роботи підприємства за допомогою раціональної фінансової політики; оцінити напрями розвитку підприємства, виходячи з потреби у ресурсах. У фінансовому аналізі під фінансовим станом розуміють «спроможність підприємства фінансувати свою діяльність», відповідно, фінансовий стан може бути стійким, нестійким та кризовим: здатність підприємства своєчасно здійснювати платежі та фінансувати свою діяльність на розширеній основі свідчить про його задовільний фінансовий стан.

Основною метою фінансового аналізу є своєчасне з'ясування і виправлення недоліків у фінансовій діяльності підприємства та знаходження резервів покращення фінансового стану підприємства і його платоспроможності.

Вважаємо доцільним зазначити у цьому контексті, що аналіз фінансової звітності не дозволяє робити категоричні висновки, а лише орієнтує користувача інформації в оцінці фінансового стану підприємства у визначенні його проблемних місць.

У зв'язку з тим, що мета бухгалтерського обліку в Україні закріплена законодавчо, таким чином, де-юре заперечується існування фінансового аналізу, а у двох наук і практичних видів діяльності (бухгалтерського обліку та фінансового аналізу) не може бути однакової мети, бо тоді ці науки були б ідентичними. Водночас наука доводить, що бухгалтерський облік виступає інформаційною основою фінансового аналізу. Такий стан речей повинен знайти своє відображення в законодавстві через уточнення мети бухгалтерського обліку.

Поняття результатів діяльності слід тлумачити як «фінансові результати діяльності», під якими розуміють прибуток або збиток. Цей висновок підтверджується фінансовою наукою: «Прибуток – найважливіша фінансова категорія, що відображає позитивний фінансовий результат господарської діяльності підприємства, характеризує ефективність виробництва і в кінцевому підсумку свідчить про рівень і якість виробленої продукції, стан продуктивності праці, рівень собівартості». Таке визначення суперечить одному з базових принципів бухгалтерського обліку – грошового вимірника, адже без вартісного виразу результату діяльності неможливі будь-які подальші розподільчі відносини. У ринкових умовах господарювання прибуток (збиток) є логічним результатом використання капіталу підприємства, який відображений у пасиві балансу і є фінансовими ресурсами, а тому в результаті використання останніх можна отримати тільки фінансовий результат.

Спостерігається неузгодженість між нормативними актами вищого та нижчого рівня, а саме між Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» і П(С)БО.

Згідно із принципами побудови нормативних актів, нижчий за правовою силою не повинен суперечити вищому, наприклад, положення повинно використовувати терміни із закону. Тому назва «Звіт про фінансові результати» є правильною з економічної точки зору, але помилковою з юридичної.

Основна проблема визначення цих категорій полягає у невідповідності між системою стягнення податків і системою бухгалтерського обліку.

Коріння цієї проблеми знаходиться на рівні економічної теорії. На невідповідності економічного й облікового прибутку наголошують І. Фішер, П.А. Самуельсон, Л. Брю Стенлі та ряд інших авторів. Щодо вітчизняної теорії бухгалтерського обліку, то раніше таких протиріч не виникало, бо прибуток традиційно трактувався, виходячи із його сутності як економічної категорії. Причиною цього була існуюча цільова установка на конкретне відображення абстрактних економічних категорій, з іншого – наявність інтегрованої системи бухгалтерського обліку. У адміністративній системі управління підприємство відігравало роль виконавця планових завдань і тому не було можливості отримання альтернативного прибутку. Ситуація кардинально змінилася у зв'язку з переходом до ринкових відносин і з орієнтацією обліку на західні принципи і стандарти, які, на жаль, не враховували вітчизняної специфіки. Ринкові умови господарювання надають підприємству можливість розрахунку економічного прибутку з урахуванням альтернативних витрат використання ресурсів, що знаходяться у власності підприємства як юридичної особи, що недоотримані в обмін на явні (грошові) платежі. Неявні витрати повинні включати нормальний прибуток, який є мінімальною платою, необхідною для утримання підприємця в даній сфері виробництва.

Бухгалтерський облік є інформаційною системою, що покликана задовольняти інтереси різних користувачів.

Глумачення прибутку в бухгалтерському обліку як об'єктивного економічного показника забезпечить отримання достовірних даних про результати діяльності підприємства. Традиційно виділяються 2 моделі існування систем бухгалтерського обліку й оподаткування.

У моделі № 1 система бухгалтерського обліку функціонує під сильним і безпосереднім впливом оподаткування.

Модель № 2 передбачає паралельне існування бухгалтерського та податкового видів обліку як двох самостійних видів діяльності, які переслідують різні цілі. В більшості випадків ця модель реалізується 2 способами: шляхом здійснення коригувань і перетворення облікових даних для цілей оподатку-

вання або шляхом доповнення бухгалтерських процедур такими, які забезпечують у рамках системного обліку формування готових даних із метою оподаткування. Фіскальні органи активно втручалися у процес регулювання бухгалтерського обліку до 1997 року. Зараз держава відмовилася від контролюючої ролі бухгалтерського обліку за тим, як підприємство формує величину прибутку до оподаткування, – і зосередила свою увагу на фіскальному аспекті відносин: максимально можливому утриманні податку в рамках нормативно встановлених умов.

В сучасних умовах України для оподаткування немає значення, яку суму витрат підприємство віднесе на фактичну собівартість, принципове значення має правильність визначення суми валових доходів і витрат, тобто суми, яка використовується при розрахунку оподатковуваного прибутку.

Облік фінансових результатів повинен забезпечити, з одного боку, отримання достовірних даних про фінансові результати діяльності, з іншого – визначення оподатковуваного прибутку з метою оподаткування для правильного визначення податку на прибуток. Формування двох видів прибутку – облікового та податкового – можна вважати позитивним моментом, однак, в останні роки продовжує активно розвиватись тенденція підпорядкування бухгалтерського обліку цілям оподаткування, а законодавче право бухгалтерського обліку послаблюється податковим правом [30, с. 44].

Ми погоджуємося з висновком проф. С.А. Ніколаєвої, що це, по-перше, є методологічно неправильно, оскільки первинні документи єдині для бухгалтерського обліку та для податкових розрахунків, а інша сукупність даних для розрахунку податків надходить з оперативного обліку; по-друге, значно підвищується трудомісткість облікового процесу та створюються додаткові складності та навантаження в бухгалтерських колективах [33, с. 46].

З поступовим введенням нових інформаційних технологій у практику управління межі між підсистемами обліку будуть розмиватися, але при цьому залишаться різні цілі кожного із зазначених видів обліку та інтереси користувачів облікової інформації.

2.4. Практика організації аудиту в Україні та закордоном

Аудит – це перевірка публічної бухгалтерської звітності, повноти і достовірності системи обліку, дотримання вимог щодо оформлення облікової документації і т.д. стосовно фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою встановлення об'єктивності та достовірності їх звітності, обліку, його повноти та відповідності чинному законодавству і встановленим нормативам. Аудит – це незалежний економічний контроль. Термін “аудит” походить від латинського “audit”, що в перекладі означає “слухати”. Аудит застосовується там, де є потреба у висловленні незалежної думки з питань господарювання. В проведенні аудиту зацікавлені акціонери, власники, управлінці, інвестори, постачальники, покупці, ділові партнери, державні контролюючі органи, суди і т. д.

Основні принципи аудиту в Україні можна поділити на дві групи:

1. Принципи професійної етики:

- незалежність;
- об'єктивність;
- компетентність і майстерність;
- конфіденційність;
- доброзичливість;
- чесність;
- внутрішньо професійна поведінка;
- взаємовідносини з клієнтами.

2. Принципи методології:

- планування;
- обґрунтованість оцінки значимості аудиторських свідчень та систем внутрішнього контролю,
- доцільність вибору методики і техніки аудиту,
- визначення критеріїв значимості і достовірності,

- дотримання методик оцінки ризиків і вибірок даних,
- аналіз інформації і формування висновків,
- відповідальність за висновки,
- документальне оформлення,
- взаємодія аудиторів,
- повне інформування клієнтів,
- контроль за якістю роботи аудитора.

Батьківщиною аудиту є Великобританія. Перші згадки про аудиторів датовані 1299 роком. За короля Едуарда II (1324р.) три державні аудитори повинні були отримувати вичерпні дані про рахунки державної казни. З 1844р. у Великобританії вийшла серія законів про компанії, за якими вони були зобов'язані один раз в рік запрошувати незалежного бухгалтера (аудитора) для перевірки звітності.

Аудиторська служба набувала швидкого розвитку. Уже через 5 років після встановлення обов'язкового аудиту у Великобританії було прийнято аналогічний закон у Франції.

Аудиторська діяльність у Сполучених Штатах Америки виник-ла під безпосереднім впливом британської практики аудиту. У 1896р. законодавчими органами штату Нью-Йорк був ухвалений закон, що регулював аудиторську діяльність.

Професійні організації бухгалтерів-аудиторів були створені: у Великобританії – Інститут присяжних бухгалтерів Англії і Уельсу (1880р.); у США – Інститут дипломованих бухгалтерів (1887р.); у ФРН – Інститут аудиторів (1932р.) і Палата аудиторів; у Франції – Палата експертів-бухгалтерів і повірених бухгалтерів, Товариство комісарів по рахунках.

Розвиток аудиторської справи сприяв поступовому створенню великих транснаціональних аудиторсько-консультативних компаній (“Артур Андерсен”, “Делойт енд Туш” та інші).

В Україні, яка входила до складу царської Росії, державний контроль існував з 1811 р , але він не набув широкого застосування. В період існування

Радянського Союзу про аудиторський контроль взагалі не згадувалось, оскільки в умовах тоталітаризму він не передбачений законодавством.

За новітньої історії, в Україні аудит почав розвиватися з 1991р, а Закон України "Про аудиторську діяльність" був прийнятий парламентом 22 квітня 1993 року.

Аудит класифікують за такими ознаками:

1) за об'єктом аудиту:

- аудит фінансової звітності – це аудит достовірності даних форм річної фінансової звітності об'єкта перевірки;
- аудит на узгодженість – це аудит (оцінка) дотримання на підприємстві або окремою посадовою особою вимог законодавства України;
- операційний аудит або аудит ефективності – це аудит окремих видів діяльності підрозділів, процесів, операцій, статей і підприємства в цілому з метою виявлення їх ефективності та покращення діяльності.

2) за суб'єктом аудиту:

- зовнішній аудит (аудит проводиться для когось);
- внутрішній аудит.
- за рівнем обов'язковості:
 - обов'язковий аудит – це аудит, який проводиться на вимогу законодавчих актів;
 - необов'язковий (добровільний) аудит – це аудит, який проводиться добровільно за ініціативою клієнта.

4) за видами діяльності суб'єкта:

- загальний аудит – це аудит діяльності підприємств сфери матеріального виробництва та обігу;
- банківський аудит – це аудит діяльності банківських закладів;
- страховий аудит – це аудит діяльності страхових організацій;
- аудит іншої діяльності – це аудит товарних і фондових бірж,

інвестиційних компаній, довірчих товариств.

5) за періодичністю здійснення:

- періодичний аудит – це аудит, що здійснюється на постійній основі (один раз на рік);
- аудит в міру необхідності – це аудит, що проводиться не регулярно, а лише в тому випадку, коли є нагальна потреба.

Мета аудиту – складання аудиторського висновку про фінанси-вий стан об'єкта, який перевіряється.

Основним завданням аудиту є збирання достовірної інформації про господарсько-фінансову діяльність суб'єкта аудиту і формування на цій основі висновків про його реальний фінансовий стан.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює аудиторську діяльність в Україні, є Закон України "Про аудиторську діяльність", прийнятий 22 квітня 1993р. Цей закон складається з восьми розділів, які містять 30 статей. В Законі наведені загальні положення, визначається порядок сертифікації і ліцензування аудиторської діяльності, повноваження, порядок створення і діяльність Аудиторської палати України і Спілки аудиторів України, порядок проведення аудиту і надання інших аудиторських послуг, права, обов'язки та відповідальність аудиторів і аудиторських фірм, обов'язки господарюючих суб'єктів при проведенні аудиту.

Аудит є обов'язковим в таких випадках:

- підтвердження достовірності та повноти річного балансу і звітності підприємств, організацій, закладів, які зобов'язані офіційно оприлюднювати свою звітність;
- перевірки фінансового стану засновників, комерційних банків, інвестиційних фондів та інших фінансових попередників;
- емітентів цінних паперів;
- державних підприємств при здачі в оренду цілісних майнових комплексів, приватизації, корпоратизації та інших змінах форми власності;

- порушення питання про визнання підприємства неплатоспроможним або банкрутом, а також в ряді інших випадків, передбачених законодавством України.

Аудитор повинен мати сертифікат. Щоб його отримати необхідно мати вищу освіту, певні знання з аудиту і досвід роботи не менше трьох років підряд на посадах бухгалтера, юриста або економіста. Термін дії сертифікату п'ять років. Кожна фірма, яка займається аудитом, повинна мати ліцензію. Ліцензування і сертифікація здійснює Аудиторська палата України. Вона веде реєстр аудиторських фірм і аудиторів. Аудиторська палата України складається з двадцяти членів. Термін повноваження палати не повинен перевищувати п'ять років. Щорічно перший склад змінюється не менше ніж на три особи. Аудитори України об'єднуються у Спілку аудиторів України. Це громадська організація, яка захищає права аудиторів.

Аудиторську діяльність у всесвітньому масштабі регламентують міжнародні норми аудиту (МНД) або супутніх робіт (МНА/СР). На сьогодні існує 29 міжнародних норм аудиту і 4 супутніх робіт.

Міжнародні норми аудиту розробляє комітет з міжнародної аудиторської практики Міжнародної федерації бухгалтерів. Норми мають рекомендаційний характер і не обов'язкові до виконання, однак для багатьох країн світу ці норми стали еталоном для розробки національних нормативів аудиту. В Україні запроваджено 32 нормативи аудиту. Крім норм і нормативів аудиту, аудиторські фірми можуть створювати власні внутрішньофірмові аудиторські стандарти. Ці стандарти не повинні заперечувати норм і нормативів аудиту, а лише їх доповнювати, конкретизувати, уточнювати. Внутрішньофірмові аудиторські стандарти повинні бути апробовані в процесі аудиторської діяльності.

Аудиторська діяльність може здійснюватись в таких формах:

- індивідуальна (одноосібна) діяльність;
- господарське товариство;
- корпорація професіоналів з аудиту.

Якщо аудитор надає аудиторські послуги і працює самостійно, то він повинен мати ліцензію і сертифікат. Кілька аудиторів можуть створювати господарське товариство. В господарському товаристві можуть працювати не більше 25 осіб. Керівники товариства повинні мати сертифікати і ліцензію. В товаристві можуть бути такі посади як партнер, менеджер, старший аудитор, асистент аудитора тощо.

В професійній корпорації може працювати кілька сотень (тисяч) працівників. Корпорація виконує величезну кількість аудиторських послуг і отримує річний дохід в сотнях мільйонів доларів, однак щодо діяльності професійних корпорацій існує ряд обмежень. Зокрема у США вони такі:

- 1) власники фірми зобов'язані мати практичний досвід роботи в аудиті;
- 2) фірмою може керувати тільки один з її власників або директорів;
- 3) акції фірми мають належати або передаватися у власність лише аудиторам;
- 4) якщо працівники фірми не отримали сертифікати, то вони не мають права зайняти керівні посади, до повноважень яких входить вирішення професійних проблем;
- 5) усі працівники фірми зобов'язані дотримуватися норм поведінки, встановлених Американським інститутом дипломованих громадських аудиторів (AICPA).

В Україні окремі аудитори або аудиторські фірми можуть надавати такі аудиторські послуги:

- аудиторські перевірки (аудит) та пов'язані з ними експертизи;
- консультації з питань бухобліку, фінансової звітності, оподаткування, аналізу господарської діяльності та інших видів економіко-правового забезпечення підприємницької діяльності фізичних та юридичних осіб.

В Україні існує ряд серйозних проблем з аудиту, які потребують свого вирішення, а саме:

- 1) проблема якості роботи самих аудиторів;

- 2) проблема недотримання частиною економічних суб'єктів принципу обов'язковості аудиторської перевірки;
- 3) проблема забезпечення конфіденційності аудиту;
- 4) проблема підвищення кваліфікації аудиторів.

Ці проблеми можна розв'язати таким чином:

1) діяльність аудиторів має спиратися на повноцінну правову базу, яка повинна складатись із сукупності різних законодавчих актів. Ці акти мають доповнюватись професійними та морально-етичними принципами, що визначені в стандартах аудиторської діяльності;

2) якість роботи аудитора необхідно перевіряти уповноваженою аудиторською організацією не рідше одного разу на 3 роки;

3) аудитори зобов'язані забезпечити збереження конфіденційних даних, які отримують в процесі аудиторської діяльності. В законодавстві мають бути чітко визначені заходи кримінального і адміністративного характеру за порушення принципу конфіденційності;

4) для розвитку цивілізованого аудиту в Україні необхідно прискорити розробку та впровадження в практику стандартів аудиторської діяльності.

Аудит набув поширення в період економічної кризи в 1930-х роках, виконуючи функції захисту інтересів як приватного підприємця, так і економіки багатьох країн в цілому. Після другої світової війни аудит відіграє неocenенну роль в економічному житті більшості країн світу, за винятком держав із тоталітарними режимами.

В 1953 році створено міжнародну організацію вищих контроль-них органів (ІНТОСАІ). До складу цієї організації увійшло понад 130 держав. Вона займається узагальненням теорії і практики економічного контролю та обміну інформацією.

В 1977р. створена Міжнародна федерація бухгалтерів (МФБ). При федерації діє Комітет з міжнародної аудиторської практики, який розробляє міжнародні норми аудиту.

В країнах з розвинутою ринковою економікою функціонує державний і незалежний від держави фінансовий контроль – аудит. Тут система державного контролю діє на рівні парламенту і уряду, але перевага надається парламентському контролю. Наприклад, у Великобританії діє Національна ревізійна рада на чолі з головним ревізором, в Канаді – парламентський контроль очолює генеральний контролер, в Німеччині, Франції, Угорщині діють Рахункові палати, в США головне контрольне управління Конгресу на чолі з генеральним контролером, в Японії – Контрольно-ревізійне управління.

Урядові контрольні-ревізійні системи в США - це адміністративно-бюджетне управління при Президенті та системи інспекторських служб у федеральних відомствах, в Японії – Управління адміністративного контролю при канцелярії прем'єр-міністра.

В кожній країні діють тисячі окремих аудиторів фірм та корпорацій. Так, у Швеції працює близько 5 000 уповноважених та затверджених аудиторів, майже 10 000 помічників аудиторів і 3000 внутрішніх аудиторів. В цій країні діє розгалужена система підвищення кваліфікації і перекваліфікації. Щоб аудитор міг продовжити дію свого атестату, йому необхідно пройти навчання як мінімум за 120-годинною програмою, в тому числі не менше 90 годин за спеціально розробленими навчальними програмами.

У Франції аудиторів, які працюють на комерційній основі, називають комісарами із рахунків, там їх є близько 10000.

В транснаціональних компаніях США працюють спеціальні відділи аудиту, які відповідають за формування, координацію і виконання планів з внутрішнього аудиту в компаніях.

В Японії внутрішні аудитори разом із менеджерами з фінансів здійснюють ряд функцій фінансового контролінгу з метою розробки управлінських рішень щодо фінансового стану підприємства.

2.5. Міжнародний досвід фінансового аналізу

У світовій аналітичній практиці переважно виділяють три види аналізу фінансової звітності:

- 1) структурний або вертикальний аналіз, фінансово-аналітична сутність якого полягає у визначенні структури активів і пасивів, інших показників фінансової звітності. За методикою такий аналіз є простим, однак його результати є досить важливими для корпорації.
- 2) горизонтальний аналіз – це аналіз показників фінансової звітності в динаміці за ряд періодів з метою вивчення закономірностей розвитку підприємства та окремих показників його діяльності.
- 3) аналіз на базі відносних показників – у світовій практиці аналітичної роботи нараховується більше 100 відносних показників фінансової звітності.

Найважливішими показниками фінансового стану компанії на базі фінансової звітності є: показники платоспроможності (ліквідності), показники заборгованості (структура капіталу), показники рентабельності, показники оборотності (ділової активності).

Показник поточної ліквідності (платоспроможності) компанії – це відношення обсягу поточних (оборотних) активів до величини поточних (короткострокових) пасивів. На початок року його значення становить 13,5 дол. США (4050000 / 300000), на кінець року – 8,0 дол. США (4000000 / 500000).

Тобто на 1 дол. заборгованості корпорація мала на початок 2017 р. 13,5 дол. оборотних активів, на кінець – 8,0.

Показник швидкої ліквідності – це відношення активів, що швидко реалізуються (поточних активів за мінусом запасів), до поточних (короткострокових) пасивів. На кінець 2017 р. на 1 дол. поточної заборгованості корпорація мала 9,5 дол. активів, що швидко реалізуються (4050000 – 1200000) / 300000), на кінець року – 4,8 дол. (4000000 – 1600000) / 500000).

Таблиця 2.2

Баланс американської корпорації

Активи (Assets)	2017 р.	2016 р.
Оборотні активи		
Гроші	\$ 100000	\$ 50000
Ринкові цінні папери	\$ 1100000	\$ 1800000
Дебітори	\$ 1200000	\$ 1000000
Запаси	\$ 1600000	\$ 1200000
Разом поточні активи	\$ 4000000	\$ 4050000
Необоротні активи		
Інвестиції	\$ 500000	-
Основні засоби:		
Обладнання	\$ 1000000	\$ 500000
Будівлі	\$ 2000000	\$ 1000000
Мінус знос	\$ (500000)	\$ (300000)
Земля	\$ 1000000	\$ 550000
Разом активи	\$ 8000000	\$ 5800000
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА АКЦІОНЕРНИЙ КАПІТАЛ (LSE)		
Поточні зобов'язання		
Рахунки, що підлягають оплаті	\$ 250000	\$ 200000
Поточні зобов'язання за іпотечним кредитом	\$ 100000	0
Нараховані витрати	\$ 150000	\$ 100000
Разом поточні зобов'язання	\$ 500000	\$ 300000
Довгострокові зобов'язання		
Іпотечний кредит	\$ 1500000	0
Разом зобов'язання	\$ 2000000	\$ 300000
Акціонерний капітал		
Звичайні акції	\$ 100000	\$ 100000
Додатковий оплачений капітал	\$ 2900000	\$ 2900000
Нерозподілений прибуток	\$ 3000000	\$ 2500000
Разом акціонерний капітал	\$ 6000000	\$ 5500000
Разом зобов'язання та акціонерний капітал	\$ 8000000	\$ 5800000

Показник абсолютної платоспроможності – відношення обсягу грошових коштів до величини поточних пасивів. Значення цього показника, за світовим досвідом, 10 – 15 %.

В нашому випадку: на початок 2017 року – 17 % ($50000 / 300000 * 100$ %), на кінець – 20 % ($100000 / 500000 * 100$ %).

Чистий робочий капітал – визначається як різниця між сумою поточних активів і обсягом поточних пасивів. На початок року даний показник становить 3750000 дол. США ($4050000 - 300000$), на кінець – 3500000 дол. США ($4000000 - 500000$).

Таблиця 2.3

Звіт про прибуток (Income statement)

Продажі	\$ 10000000
Собівартість реалізованої продукції	\$ 8000000
Валовий прибуток	\$ 2000000
Операційні витрати:	
Витрати на збут	\$ 100000
Адміністративні витрати	\$ 400000
Амортизація	\$ 300000
Операційний прибуток	\$ 1200000
Витрати на сплату процентів	\$ 100000
Прибуток до оподаткування	\$ 1100000
Податки	\$ 375000
Чистий прибуток	\$ 725000
Випущено акцій	\$ 10000

Показник загальної заборгованості компанії – це відношення суми заборгованості до обсягу активів, яке показує, на скільки процентів активи підприємства створені за рахунок чужих коштів. За світовою практикою, цей показник не повинен перевищувати 50 %, найбільш оптимальним і найменш ризикованим є рівень 25 – 30 %. В нашому прикладі значення даного

показника складає 5,2 % на початок року ($300000 / 5800000 * 100 \%$), і 25 % на кінець року ($2000000 / 8000000 * 100 \%$). Таким чином, на кінець року показник заборгованості досяг оптимальної своєї величини, активи корпорації на 25 % створені за рахунок позикових коштів.

Відношення довгострокової заборгованості до власного (акціонерного) капіталу – питома вага довгострокових зобов'язань стосовно обсягу власного капіталу. На кінець року даний показник корпорації становить 25 % ($1500000 / 6000000 * 100 \%$).

Рентабельність по маржинальному (валовому) доходу – це відношення маржинального доходу до суми продажів. По корпорації даний показник рівний 20 % ($2000000 / 6000000 * 100 \%$).

Рентабельність по операційному прибутку – це відношення операційного прибутку до обсягу продажів. По корпорації він складає 12 % ($1200000 / 10000000 * 100 \%$).

Рентабельність по чистому прибутку – відношення чистого прибутку до обсягу продажів. По корпорації даний показник складає 7,25 % ($725000 / 10000000 * 100 \%$).

Рентабельність інвестицій – це відношення чистого прибутку до суми активів. У нашому прикладі вона складає 10,5 % ($725000 / (8000000 + 5800000) * 100 \%$).

Термін окупності інвестицій (активів): $100 \% / 10,5 \% = 9,5$ (р.).

Рентабельність власного (акціонерного) капіталу – відношення чистого прибутку до власного (акціонерного) капіталу: $(725000 / ((6000000 + 5500000) / 2) * 100 \%) = 12,6 \%$.

Термін окупності власного капіталу: $100 \% / 12,6 \% = 7,9$ років.

Дохід на акцію – відношення чистого прибутку до кількості звичайних акцій: $725000 / 100000 = 7,25$ дол. США.

Оборотність запасів – це відношення собівартості реалізованої продукції до середньої їх суми за звітний період: $(8000000 / ((1600000 + 1200000) / 2)) = 5,7$ (оборотів).

Тривалість одного обороту – відношення календарних днів у періоді до коефіцієнта оборотності: $360 \text{ днів} / 5,7 \text{ оборотів} = 63 \text{ дні}$.

Оборотність дебіторської заборгованості – відношення обсягу продаж до середньої суми дебіторської заборгованості: $(10000000 / ((1200000 + 1000000) / 2)) = 9,1 \text{ (оборотів)}$.

Період повернення (інкасації) дебіторської заборгованості: $360 \text{ днів} / 9,1 \text{ оборотів} = 39,6 \text{ днів}$.

Оборотність основних засобів – відношення обсягу продукції до залишкової вартості основних засобів, тобто віддача основних засобів через показник реалізації: $(10000000 / ((2500000 + 1200000) / 2)) = 5,4 \text{ (оборотів)}$.

Оборотність усіх активів – відношення продажів до середньої суми активів: $(10000000 / ((8000000 + 5800000) / 2)) = 1,45 \text{ (оборотів)}$.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. В Україні сформовано логічну і послідовну ієрархію нормативних актів стосовно регламентації бухгалтерського обліку, що підтверджується наявністю відповідного закону, національного плану рахунків бухгалтерського обліку та інструкції з його застосування, положень (стандартів) бухгалтерського обліку, що в комплексно встановлюють способи ведення й організації обліку господарських операцій, складання і подання бухгалтерської звітності. Проведений моніторинг їх змісту свідчить про наявність певних недоліків: 1) підзаконні нормативні акти з бухгалтерського обліку не виконують своєї ролі у забезпеченні реалізації функцій обліку через невизначений правовий характер; 2) відсутня правова культура в сфері бухгалтерського обліку.

2. Існує необхідність прийняття інструкцій в розрізі чинних стандартів, які однозначно визначають окремі методики та мінімізують їх варіанти, з подальшим суворим контролем за їх виконання. Правове регулювання бухгалтерського обліку в Україні повинно здійснюватися у формі нормативних актів, що мають переважно імперативний характер за активної участі держави. Цьому сприятиме вирішення завдань: визначення основних правових засад; порядок взаємодії з іншими галузями права; структуризація системи нормативних актів за їх правовою силою і функціональною роллю; визначення органів нормативно-методичного регулювання, їх прав і обов'язків; удосконалення термінології та понятійного апарату; розширення самостійності бухгалтерів через професійне судження.

3. Змінити ситуацію на нашу думку може: 1) запровадження у практику регламентації бухгалтерського обліку переважно імперативних норм; 2) якісна зміна правової культури, що передбачає опанування певним рівнем юридичних знань і усвідомлення необхідності правовизначеної поведінки як особистого переконання; 3) при регулюванні бухгалтерського обліку необхідно врахувати як позитивний, так і негативний досвід європейських країн, в яких найбільш успішно функціонує дворівнева система регулювання.

РОЗДІЛ 3

ОПТИМІЗАЦІЯ РЕГУЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ Й АУДИТУ В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ

3.1. Адаптація законодавства і удосконалення стандартів бухгалтерського обліку: національна та світова практика

Згідно Програми реформування бухгалтерського обліку з урахуванням Міжнародних стандартів фінансової звітності (Постанова Кабінету Міністрів України № 1706, яка передбачала здійснення заходів з переходу суб'єктів господарювання до застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності), стандарти – це основна складова нормативної бази бухгалтерського обліку (це третій рівень документів в системі нормативного регулювання бухгалтерського обліку, який де-юре в Україні уже відбувся). Адаптація українського бухгалтерського обліку до ринкових умов та його реформування відповідно до вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності здійснюється вже більше чотирнадцяти років (мається на увазі у 1999 році вже йшли дискусії щодо окремих рішень), проте стан реформування викликає неоднозначну реакцію у науковців, починаючи з його несприйняття або пропозицій у вітчизняній обліковій практиці повного переходу на міжнародні стандарти.

З цих міркувань, проф. Л.З. Шнейдман виділяє наступні переваги переходу на Міжнародні стандарти фінансової звітності: 1) формування звітності відповідно до вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності є одним із важливих кроків, що надає підприємствам можливість виходу на міжнародні ринки; 2) міжнародна практика показує, що звітність, складена згідно з Міжнародних стандартів фінансової звітності, відрізняється високою інформативністю і корисністю для користувачів; 3) використання Міжнародних стандартів фінансової звітності дозволяє значно скоротити час та ресурси, необхідні для розробки нових національних правил звітності; 4) використання Міжнародних стандартів фінансової звітності є основою для розвитку

бухгалтерської професії, розширює коло повноважень, обов'язків і, як наслідок, знань та навичок [70, с. 4-5].

Аналогічні погляди знаходимо і в інших авторів, які, розвиваючи цей підхід, поділяють їх на мікроекономічні та макроекономічні. До перших, які вважають доцільним перехід на Міжнародні стандарти фінансової звітності ведення бухгалтерського обліку і складання звітності вітчизняними підприємствами, відносять: зростання ринкової капіталізації; вихід на закордонні ринки капіталу; зниження вартості позикового капіталу; можливість використання інформації для прийняття управлінських рішень [4, с. 4].

З внутрішніми факторами тісно пов'язані макроекономічні: приплив іноземних інвестицій в економіку України; підвищення іміджу вітчизняного бізнесу через покращення прозорості; поглиблена інтеграція економіки України в світове господарство; покращення якості статистичної інформації та можливість її порівняння з іншими видами звітності.

Найбільш актуальними для України є дві причини – збільшення залучення інвестицій і полегшення доступу до світових ринків капіталу, але ні в першому, ні в другому випадках рівень розвитку національної системи бухгалтерського обліку не є визначальним фактором, оскільки теоретичні роботи з інвестування доводять, що рівень інвестицій залежить від поточної економічної ситуації, суспільних та політичних тенденцій, технологічної конкуренції, правового клімату, демографічної ситуації, природного середовища, культурного середовища.

Безпосередньо впливають на рівень інвестицій в Україну: 1) рівень інфляції; 2) адміністративні і митні бар'єри; 3) рівень розвитку законодавства; 4) економічна політика і кон'юнктура; 5) проникнення на великий внутрішній «риннок продавця» [36, с. 38].

Пояснення застосування міжнародних стандартів у зв'язку з цим є дещо простішим, і, передусім, логічно впливає з процесів глобалізації. В цьому контексті професор Ф.Ф. Бутинець стверджує, що причини, за яких Міжнародні стандарти фінансової звітності певною мірою, а не цілком, можуть

бути прийняті за основу реформування українського бухгалтерського обліку, наступні: вони відображають особливості ринкової економіки; мають міжнародне визнання; характеризуються відносно меншою складністю в порівнянні з національними стандартами розвинених країн і, відповідно, вимагають менших затрат на їх адаптацію при розробці та впровадженні українських стандартів.

Стандартизація, як форма гармонізації НПСБО, є об'єктивним процесом, але потребує свідомого регулюючого впливу з боку уповноважених інститутів: державних чи громадських. При використанні Міжнародних стандартів фінансової звітності для створення національної системи бухгалтерського обліку міжнародний досвід повинен бути адаптований до конкретного зовнішнього економічного середовища. Це означає, що в Україні, беручи до уваги велику роль держави в регулюванні національної економіки, повинно було відбутися поступове запровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності. Для цього необхідно забезпечити весь комплекс процедур в країні, спрямованих на гарантування належного застосування принципів та методів, що містяться в Міжнародних стандартах фінансової звітності.

Розвиток економічних відносин передбачає низку проблем і ускладнень у зв'язку із запровадженням Міжнародних стандартів фінансової звітності, які виникають в результаті недостатньо розвинутих корпоративних відносин і управління власністю, непотрібності публічної фінансової звітності, суттєвого впливу радянської школи бухгалтерського обліку, стану наукових досліджень в цій галузі.

Юридичні аргументи, що унеможливають безпосереднє застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності у вітчизняній обліковій практиці полягають в наступному: Рада з Міжнародних стандартів фінансової звітності є незалежною професійною неурядовою організацією, тому розроблені нею стандарти носять рекомендаційний характер та не підлягають ратифікації Верховною Радою України. Відносно Міжнародних стандартів фінансової звітності не прийнятні також вихідні норми, оскільки вони можливі тільки

відносно акту, який також має нормативний характер. Міжнародні стандарти фінансової звітності не можуть застосовуватись в Україні як нормативний документ прямої дії, що впливає із положень Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні». Тому норми Міжнародних стандартів фінансової звітності можуть застосовуватися в Україні тільки опосередковано, шляхом прийняття на їх підставі національних нормативних актів у сфері регулювання бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Не дотримання Міжнародних стандартів фінансової звітності у повсякденній діяльності для вітчизняних підприємств не спричиняє жодних юридичних наслідків. На сьогодні використання Міжнародних стандартів фінансової звітності є справою суто добровільною, і навпаки, їх незастосування не викликає жодних правових наслідків для суб'єктів господарювання.

Україна формально обрала шлях реформування і не перейшла до прямого застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності повністю, проте створює власні національні стандарти, що відповідають вимогам Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Задекларована мета реформування бухгалтерського обліку – приведення національної системи обліку і звітності у відповідність до реалій ринкової економіки та Міжнародних стандартів фінансової звітності – на практиці не була досягнута через ігнорування особливостей перехідної економіки в Україні та факторів зовнішнього середовища НПСБО.

Зміна економічних відносин і правового середовища в Україні передбачає необхідність адекватної трансформації системи регулювання бухгалтерського обліку, при цьому слід враховувати вплив попередньої системи бухгалтерського обліку. Наприклад, проф. В.Ф. Палій до числа характерних ознак такого впливу відносить: стійке прагнення до збереження єдиного бухгалтерського обліку; орієнтацію на практично єдину оцінку об'єктів бухгалтерського обліку за фактичною собівартістю; очікування переважно державного регулювання; непослідовну позицію державних органів управління щодо впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності [37, с. 6].

Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку та звітності самостійно розробляються кожною країною, провідними у галузі розробки стандартів є США та Великобританія внаслідок своєї великої ролі цих країн на міжнародних фінансових ринках. Стандарти у різних країнах називаються по-різному, оскільки їх розробкою займаються різні органи: в одних країнах – це прерогатива державних органів, в інших – професійних організацій.

Наприклад, у США розробкою «Загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку» займаються Американський інститут дипломованих бухгалтерів, Комітет зі стандартів фінансового обліку для державних органів, Комісія з цінних паперів та бірж, Американська асоціація бухгалтерів. У Великобританії облік регулюється Положенням про стандартну практику обліку, Стандартами фінансової діяльності, Положеннями про рекомендовану політику. Всі стандарти ґрунтуються на законодавчих актах Великобританії. Розробкою національних стандартів у Великобританії займалися Управляючий комітет з облікових стандартів при Інституті дипломованих бухгалтерів Англії та Уельсу; Інститут дипломованих бухгалтерів Шотландії, Інститут дипломованих бухгалтерів Ірландії, Асоціація дипломованих бухгалтерів, Дипломований інститут бухгалтерів з управлінського обліку, Дипломований інститут публічних фінансів та обліку до 1990 року. В сукупності вони сформували Комітет з облікових стандартів, який підпорядковується Консультативному комітету цих шести організацій. Недоліки в роботі Комітету полягали в його повільному реагуванні на проблеми, які виникають, адже його членами були залучені сторонні співробітники, тому фундаментальні проблеми не вирішувалися. З огляду на це в 1990 році ця структура у Великобританії була скасована, натомість було організовано: Раду з облікових стандартів; Раду з фінансової звітності; Комісію з нагляду за фінансовою звітністю; Робочу групу з нових проблем.

Розробкою стандартів у Франції займаються: Національна Рада з бухгалтерського обліку, Комісія з операцій з цінними паперами, Організація експертів бухгалтерського обліку та кваліфікованих бухгалтерів при Міністер-

стві юстиції, Національний інститут при Міністерстві економіки та фінансів. В Японії розвиток стандартів обліку хоча і відбувається під сильним впливом державного апарату, але має багато спільного з системою обліку та звітності США. Перераховані організації сприяють розповсюдженню та запровадженню міжнародних стандартів в окремих країнах. Наприклад, в Німеччині були внесені зміни до Торгового кодексу, в якому з'явився параграф 342, що узаконив створення приватної організації, яка б займалася проблемами конвергенції німецьких і міжнародних правил складання фінансової звітності. Цю функцію почав виконувати з 1998 року Німецький комітет зі стандартів фінансової звітності, метою якого є: розробка рекомендацій із застосування принципів зведеної фінансової звітності; співробітництво з іншими розробниками стандартів і представлення Німеччини у відповідних міжнародних організаціях; консультативна підтримка німецького законодавця з питань фінансової звітності. Поточною роботою керує його правління, яке обирається безпосередньо Німецьким комітетом зі стандартів фінансової звітності. Воно призначає членів Німецької ради зі стандартизації. Остання займається розробкою стандартів фінансової звітності, які приймаються у встановленому порядку і публікуються під назвою «Німецькі стандарти фінансової звітності». При Німецькому комітеті зі стандартів фінансової звітності створена і функціонує Консультативна рада, до складу якої входять юридичні і фізичні особи, зацікавлені питаннями фінансової звітності. Через цей орган громадськість має можливість брати участь в розробці стандартів, і впливати на діяльність Німецького комітету зі стандартів фінансової звітності.

Міжнародні стандарти фінансової звітності мають складну процедуру прийняття – створення облікового стандарту починається з формування спеціальної робочої групи, члени якої призначаються правлінням, завдання цієї групи полягає у вивченні існуючих проблем і підготовці короткого резюме з питань, які потребують першочергового розв'язання. Резюме передається на розгляд Раді, готує коментарі до нього, після чого робоча група готує проект викладення принципів облікового стандарту. Призначенням цього документу

є встановлення ідей, покладених в основу облікового стандарту, а також опис можливих шляхів розв'язання проблем і обґрунтування причин, за якими проект стандарту може бути схвалений або відправлений на доопрацювання. Проект викладення принципів облікового стандарту передається для обговорення і коментарів Раді КМСФЗ, її консультативній групі та іншим зацікавленим організаціям. В результаті рекомендацій робоча група готує кінцевий варіант проекту викладення принципів облікового стандарту, в якому своє відображення знаходять зауваження, побажання і коментарі, одержані в результаті обговорення. Він передається для ухвалення до Ради КМСФЗ.

Наступним етапом процедури є так званий консультативний період, який триває, як правило, шість місяців. Протягом цього періоду всі зацікавлені особи можуть вносити свої пропозиції в проект стандарту, відкрито коментувати його основні положення, пропонувати свої варіанти. Враховуючи висловлені зауваження під час консультацій, робоча група формулює остаточний варіант стандарту, який виноситься на ухвалення Радою КМСФЗ. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку вважається прийнятим, якщо його ухвалили три четвертих членів Правління.

Проаналізувавши системи регулювання в окремих країнах, можна зробити висновок про те, що процес розробки, узгодження і затвердження основного нормативного документу методологічного характеру з бухгалтерського обліку в Україні повинен бути більш складним і тривалішим. Регулювання бухгалтерського обліку в Україні історично відрізняється від підходів, прийнятих в країнах з ринковою економікою. Основною причиною цього є розбіжності в користувачах бухгалтерської інформації. В Україні основним користувачем бухгалтерської інформації є держава, що пояснюється її фіскальною функцією. З іншого боку, ми прагнемо збільшити обсяги іноземних інвестицій, у результаті в Україні виникають проблеми взаємозв'язку між бухгалтерським обліком і правом, в т.ч. податковим законодавством, національним бухгалтерським обліком і міжнародними стандартами. В Україні необхідно також уточнити функції органу, який займається інтерпретацією окре-

мих норм, закладених в П(С)БО. В міжнародній практиці тлумачення стандартів виконував Постійний комітет з інтерпретації (SIC), створений при Комітеті з МСФЗ (його правонаступником став Міжнародний комітет з тлумачення фінансової звітності (JFRIC). В Україні цим займається Міністерство фінансів та певною мірою інші міністерства в межах своєї компетенції.

В результаті таких дій ми отримуємо суперечливі, а подекуди взаємовиключні роз'яснення одних і тих же питань чи проблем. На нашу думку, з метою виправлення ситуації, необхідно визначити один-єдиний орган та упорядкувати порядок подання і систематизації роз'яснень. Для аналогії можна використовувати практику Комітету з Міжнародних стандартів фінансової звітності, де всі подібні документи належним чином реєструються. У нас же подібні роз'яснення чомусь розміщені в значному масиві нормативно-правових актів, які, можуть мати вищу юридичну силу, ніж національні стандарти. Беручи до уваги громадське значення стандартів бухгалтерського обліку й звітності, необхідним є їх широке визнання, засноване, в першу чергу, на довірі до них і переконанні в їх адекватності та якості. Для визнання стандартів вкрай необхідне залучення до процесу їх прийняття професійного співтовариства, яке може розробляти проекти національних стандартів і проводити професійну експертизу стандартів. У компетенції органів державної влади доцільно залишити лише організацію розробки національних стандартів, підготовку стандартів до затвердження (схвалення), процедуру їх затвердження, юридичний супровід, реєстрацію, ведення реєстрів стандартів.

3.2. Удосконалення плану рахунків бухгалтерського обліку як засобу його регламентації

Важливим питанням організації бухгалтерського обліку є розробка плану рахунків, яким визначаються основні методологічні рішення щодо ведення обліку, забезпечується однорідність відображення відповідних операцій та процесів, накопичується облікова інформація, необхідна для контролю й прийняття управлінських рішень. Чотирнадцять років назад Україна перейшла на новий план рахунків, розроблений згідно Міжнародних стандартів фінансової звітності. Необхідність запровадження цього плану була обґрунтована відсутністю Національного плану рахунків України, а також орієнтацією радянського плану значною мірою на формування управлінської інформації для держави (власника і управлінця). Попередній план рахунків створювався спеціально для обліку на підприємстві, коло операцій якого було стандартним і в цілому обмеженим, а кореспонденція рахунків – однозначною і фіксованою. За сучасних умов становлення ринкових відносин з'явилися нові види діяльності (інвестиційна та фінансова), що відрізняються від виробничої, виникли нові суб'єкти господарювання (комерційні банки, біржі, інвестиційні фонди тощо), операції яких не вписувалися в кореспонденцію попереднього плану рахунків. Це вимагало відповідних змін в плані рахунків.

Виважений підхід до реформування національного плану рахунків проявився у процедурі його розробки і прийняття. Чинний план рахунків вперше в Україні орієнтований не на вимоги фінансових органів, а на інтереси власників, інвесторів та кредиторів. Застосування Плану рахунків на підприємствах здійснюється шляхом прийняття відповідного розпорядчого документу (наказу, розпорядження) керівним органом підприємства. Таким чином, серед об'єктивних причин запровадження нового плану рахунків була необхідність розв'язання двох основних взаємопов'язаних завдань: по-перше, необхідно було врахувати значні зміни у переліку та кількості об'єктів бухгалтерського обліку; по-друге, забезпечити оптимальне складання фінансової звіт-

ності, виходячи з тих показників, що сформувався на рахунках, для потреб користувачів.

За твердженням В.М. Пархоменка, в основу розробки національного плану рахунків покладені: 1) загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності; 2) Міжнародні стандарти фінансової звітності та розроблені Національні положення бухгалтерського обліку; 3) Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні; 4) стандарти обліку корпорацій США, Франції, Німеччини, Росії, Казахстану, Молдови), в яких уже були запроваджені такі плани.

Виходячи з функціонального призначення, можуть формуватися подальші пропозиції з удосконалення плану рахунків. Метод аналогій є доречним у цьому випадку, тому що новий План рахунків фактично запозичений в країнах, що використовують Четверту і Сьому директиви ЄС.

Офіційна точка зору Міністерства фінансів України доводить, що поновому вирішено питання про місце плану рахунків у системі нормативного регулювання бухгалтерського обліку, оскільки План рахунків є важливим інструментом реалізації державного регулювання системи бухгалтерського обліку та є концептуально новим нормативним документом щодо ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, він разом з інструкцією про його застосування закріплює загальний концептуальний підхід до побудови системи бухгалтерського обліку в Україні.

Представлена думка є однобічною не розкриває сутність плану рахунків, його методологічний аспект (лише засіб регламентації бухгалтерського обліку, спосіб його організації на окремому підприємстві, чи один із прийомів бухгалтерського обліку). Згідно інструкції план рахунків відповідає першому та другому визначенню. Ми ж обґрунтовуємо підхід, згідно якого регламентації підлягають основні методи бухгалтерського обліку, з яких мінімальний перелік загальних гарантуватиме якість бухгалтерської інформації відповідно до вимог користувачів. Розвиваючи цей підхід, можна розкрити сутність плану рахунків як прийому або методу бухгалтерського обліку.

Діяльність підприємства є комплексним утворенням, має певну структуру. Радянська теорія обліку розглядала суспільне відтворення на рівні окремого підприємства, аналогічно як і політекономія, за чотирма етапами руху суспільного продукту. Саме такий підхід був переважаючим при визначенні ролі, змісту і функцій плану рахунків за радянських часів. Тому він розроблявся на підставі економічної класифікації рахунків, яка повторювала етапи руху суспільного продукту: виробництво – розподіл – обмін – споживання. За тих часів акцентувалась увага на контрольній функції обліку, мета бухгалтерського обліку визначалася – як забезпечення збереженості соціалістичної власності та контроль за виконанням державного плану. Фінансові результати визначались дуже ретельно (свідомої фальсифікації за результатними рахунками майже не було). У зв'язку з тим, що держава була в одній особі власником, інвестором і кредитором, її цікавило не прийняття рішень щодо вкладення коштів у підприємство, адже це робилося за планом, а збереження соціалістичного майна, яке уособлювало народну власність, тому й перелік рахунків, їх класифікація, вся кореспонденція тощо були орієнтовані лише на вирішення вказаного завдання.

Застосовуючи метод аналогії щодо сучасної ситуації в Україні, можна стверджувати, що національний план рахунків – це метод бухгалтерського обліку на одному рівні (суб'єкт господарювання) і спосіб регулювання бухгалтерського обліку, на іншому (національна економіка).

Суть бухгалтерського рахунку розкривається поняттям таблиці, яка має як мінімум дві колонки та містить відомості про вкладення коштів й джерела їх утворення.

Життя підприємства багатогранне, йому доводиться щоденно здійснювати значну кількість угод, які є різними за своїм економічним змістом і юридичним оформленням. Це призводить до відображення в обліку на одному рахунку все більшої кількості операцій, які доцільно було б відображати на окремих рахунках, але в основу такого кількісного зростання, покладено рівняння операції: для того, щоб бути в курсі подій, необхідно реєструвати

обидві «сторони» кожної угоди, що відбулася. Оскільки за визначенням, обидві сторони будь-якої операції повинні бути кількісно рівними, можемо представити це правило у вигляді простого математичного рівняння. Можна називати це рівнянням операції. Цей приклад розкриває природу подвійного запису і кореспонденції рахунків.

Варто розглядати більш розгорнуту таблицю, яка містить значну кількість операцій, і має рівні підсумки – перевірочний баланс (баланс трактується як математичний метод, що дозволяє перевірити рівність всіх активів і зобов'язань, потім використовує для формування уявлення про обсяги ресурсів суб'єкта господарювання).

Таким чином, баланс є похідним від окремого рахунку, «синтетичним рахунком» найвищого порядку. З наведеного випливає, що важлива ланка – це план рахунків. Пояснюється це тим, що у традиційному розумінні він не існує в багатьох країнах світу, оскільки бухгалтер самостійно відкриває рахунки, називає їх, у разі потреби, нумерує.

План рахунків можна визнати похідним від рахунку і подвійного запису, він полегшує ведення обліку і складання звітності, є методичним прийомом. При цьому виникає певна суперечність: баланс, як похідний від рахунку і подвійного запису, визнається методом бухгалтерського обліку, а план рахунків – ні. Поєднання двох методів бухгалтерського обліку, рахунку та подвійного запису, утворює новий метод – план рахунків, і, навпаки, якщо план рахунків – не метод бухгалтерського обліку, то рахунки або подвійний запис за аналогією також не є методами.

В теорії бухгалтерського обліку досі тривають суперечки – що первинне: рахунки чи баланс. Відповідно до системного підходу, ми можемо звернутися до функціонального призначення плану рахунків в англійських країнах. У США звітність є закономірним результатом процесу обліку, нерозривно пов'язана з процесом фінансового обліку, але регламентується подання звітності тільки для обмеженого переліку організацій, насамперед, акції яких котируються на фондовій біржі, і підприємствами регульованих галузей еконо-

міки. Для інших компаній ведення фінансового обліку та надання звітності – суто добровільний процес, а форми звітності можуть визначатися фірмою.

Незалежно від того, чи план рахунків є елементом регламентації бухгалтерського обліку, чи виступає одним з його методів. Тільки за такого підходу будова плану рахунків сприятиме застосуванню основних облікових методів з принципами складання звітності.

Методологічною проблемою, що залишається протягом останнього часу у центрі наукових дискусій, є питання про необхідність позабалансового обліку; активно-пасивних рахунків; відображення резерву сумнівних боргів тощо. Позабалансовий облік – це відповідь на романо-германську систему права та вимоги колишньої планової економіки. Активно-пасивні рахунки є наслідком надто заангажованої теорії бухгалтерського обліку. Створення резерву сумнівних боргів є результатом функціонування ринкового механізму в Україні.

Доцільність балансового та позабалансового обліку теоретично обґрунтовано в працях багатьох вітчизняних і закордонних авторів І.Ф. Шера, М.З. Вайсмана, В.А. Новака, В.Ф. Палія, Я.В. Соколова.

На користь позабалансового обліку є значна кількість аргументів, починаючи з природи подвійного запису, закінчуючи правовою природою обліку. Обґрунтуванням необхідності позабалансового обліку в сучасних умовах, на нашу думку, є врахування особливостей національної системи права. Українське право, на відміну від англо-американського, інакше регулює відносини власності та договірне право.

Зокрема, в обліку США угода визначається як факт господарського життя, що безпосередньо знаходить своє відображення на рахунках, оскільки угода є відносинами з приводу власності, а одне з основних завдань бухгалтерського обліку – надавати відомості про них. Згідно ж з українським правовим оформленням обміну поняття «угоди» збігається з поняттям «договору» (Цивільний кодекс України), тобто, угода – це різновид договору, а не навпаки. У такій ситуації американський досвід є цілком неприйнятним, адже

зобов'язання за договорами, що підлягають виконанню, називають майбутньою кредиторською заборгованістю. У країнах англо-американського права існує правило про невключення майбутньої заборгованості до балансу, з іншого боку, вважається, що у покупця зобов'язання оплатити товар компенсується його правом на отримання товару, тобто до того часу, поки товар реально не поставлено, покупець має безумовну зустрічну вимогу.

Ці об'єктивні обставини викривлюють межі балансового обліку, наприклад, в англійських країнах, ширші, ніж в Україні, що дозволяє іноземним бухгалтерам охопити більший діапазон фактів господарського життя. У вітчизняній же практиці в балансі відображається лише те майно, що є повною власністю суб'єкта господарювання. Для охоплення обліком всієї інформації та більшої конкретизації юридичного і господарського характеру в Україні, на нашу думку, повинні використовуватися позабалансові рахунки.

Ще одна причина використання позабалансового обліку полягає в тому, що переважна більшість фактів господарського життя правової природи є потенційними, а тому було б неправильним обмежити облік фактів фінансово-господарського життя лише балансовим обліком, який за функціональним призначенням є ретроспективним. Відмова від використання активно-пасивних рахунків для відображення розрахункових операцій підприємств є не тільки перенесенням іноземного досвіду на наш ґрунт. Для цього існують об'єктивні причини. Наприклад, у США за економічним змістом розрахунки також поділяють на 2 групи: за товарними операціями (розрахунки за реалізовану продукцію, виконані роботи й придбані матеріали, послуги), за нетоварними операціями (з податку на додану вартість, акцизному збору, податку на прибуток, з підзвітними особами і т.д.). В американській бухгалтерії для обліку розрахункових операцій застосовуються фактично 2 рахунки: Рахунки до отримання і Рахунки до оплати. Один з них призначений для обліку дебіторської, інший – кредиторської заборгованості. Це обумовлено двома причинами: 1) на ранніх етапах розвитку бухгалтерського обліку власники реєстрували те, що їм належить від своїх контрагентів і не фіксували те, що

винні самі, тобто обліковували дебіторську і не обліковували кредиторську заборгованість. Однак, коли виникала необхідність проводити звірки розрахунків, до системи рахунків ввели і кредиторську заборгованість; 2) у США застосовують варіант форми рахівництва, який передбачає не об'єднання способом лінійного запису в одному реєстрі виникнення зобов'язання і його оплати, а відображається зобов'язання на матеріальних рахунках та їх погашення на рахунках грошових коштів. Таким чином, замість, активно-пасивного рахунку «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» використовуються два рахунки: активний – «Рахунки до отримання» і пасивний – «Рахунки до оплати». Такий підхід не кращий за наш. Постійне порівняння на одному рахунку виконання різних господарських договорів, наприклад, постачання з контрагентом і договорів про матеріальну відповідальність, наприклад, з комірником, сприяє посиленню контролю за збереженням товарів, спрощує техніку обліку таких операцій та робить його більш наочним.

На думку відомих науковців проф. Я.В. Соколова і проф. Л.К. Суканаявність активно-пасивних рахунків не є недоліком, а перевагою системи обліку, що склалась за радянських часів. Загальноприйнята точка зору є виправданою, оскільки методологічно активно-пасивні рахунки представляють собою досконалий і важливий інструмент ведення обліку, але облікові методи повинні максимально забезпечувати функціональне призначення – надання зацікавленим користувачам вичерпної й достовірної інформації. Використання активно-пасивних рахунків не завжди відповідає сучасним обліковим принципам, які пов'язане з системою права.

Резерв сумнівних боргів не міг створюватися в плановій економіці, позаяк тоді не існувало об'єктивних умов виникнення таких боргів. Планова економіка за своїм призначенням передбачала повну реалізацію виробленого продукту, адже вважалося, що план повністю враховує потреби суб'єктів господарювання і попит населення, а тому й розрахунки відбудуться майже повністю. Інша ситуація властива ринковій економіці, за якої фінансові труднощі є невід'ємною складовою економічної системи. Саме тому з'являється

відповідний процес накопичення резервних коштів, які є новим об'єктом обліку. Для розв'язання проблеми доречно застосувати підходи, сформовані в європейських країнах, в першу чергу, у Франції. Класифікація резервів у Франції здійснена за економічними та нормативними ознаками. За економічним призначенням резерви підприємств Франції поділяють на резерви, які відносяться до фактичних затрат, і резерви, які стосуються майбутніх витрат. До резервів на фактичні затрати у Франції відносять резерв на амортизацію; резерв на коливання цін; резерв на відновлення родовищ; спеціальні резерви. До резервів на покриття можливих втрат і витрат, відносять резерви на покриття ризиків; самострахування; можливі втрати від валютних коливань; штрафи, забезпечення затрат, які розподіляються між фінансовими роками. Поряд представленою класифікацією, використовується і затверджена державою (нормативна) класифікація резервів, передбачена Національним планом рахунків Франції.

3.3. Регулювання облікової політики підприємства як елементу регламентації обліку, аналізу й внутрішнього аудиту

Останніх п'ятнадцять років в Україні відбувається перехід від суцільної регламентації питань ведення бухгалтерського обліку до надання права вибору облікових методик на підставі професійного судження, результатом цих змін є поява у вітчизняному бухгалтерському обліку такого інструменту як облікова політика, що є проявом змішаного підходу до організації обліку, який на сучасному етапі набуває широкого розповсюдження і передбачає поєднання централізованого регулювання (державного, професійними організаціями) з власними правилами організації облікового процесу (виходячи з галузевої належності та особливостей діяльності підприємства).

Щодо облікової політики та основ її використання залишилось багато не вирішених концептуальних проблем. Аналіз теоретичних та практичних розробок щодо облікової політики, дозволив виявити, що на сучасному етапі є

проблемними питаннями визначення сутності, змісту облікової політики; її місця в системі бухгалтерського обліку; призначення облікової політики; розгляд облікової політики як фактору, що впливає на порівняння макроекономічних показників. Виконання обліковою політикою проміжної ланки між жорстким централізованим регулюванням обліку і можливістю забезпечення адекватності обліку для кожної господарської ситуації зумовлює виявлення її місця в системі нормативного регулювання обліку (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Рівні нормативного регулювання бухгалтерського обліку

Автор	К-сть рівнів	Склад рівнів
Л.П. Хабарова Ю. Кузнецова А.А. Ефремова Л.М. Полковський	1	Закони, укази Президента, постанови Уряду
	2	Положення з бухгалтерського обліку
	3	Методичні вказівки з ведення бухгалтерського обліку (інструкції, рекомендації), в т.ч. галузеві
	4	Децентралізовані нормативні акти підприємства, що формують його облікову політику
А.Я. Фрідланд Л.С. Ханамірова	1	Цивільний кодекс
	2	Закон «Про бухгалтерський облік»
	3	Положення з бухгалтерського обліку
	4	Інструкція та вказівки Міністерства фінансів та державної податкової служби
	5	Облікова політика підприємства
В.П. Астахов	1	Закон «Про бухгалтерський облік»
	2	Нормативні документи Уряду з бухгалтерського обліку, Аудиторська палата, аудиторські фірми
	3	Облікова політика підприємства
Н.М. Кондакова	1	Закон про бухгалтерський облік та звітність, Кодекси, Закони, Укази Президента і постанови Уряду
	2	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку
	3	Інші нормативні акти, плани рахунків, методичні вказівки, рекомендації та інструкції Мінфіну
	4	Представлений на всіх підприємствах розробленою та затвердженою обліковою політикою

Продовження таблиці 3.1		
В.М. Пархоменко О.М. Петрук	1	Вихідні правові норми: Цивільний і Господарський кодекси, Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», тобто нормативно-правові акти вищої юридичної сили
	2	Акти вищих органів виконавчої влади: Постанови Кабінету Міністрів України, Укази Президента
	3	Підзаконні акти Мінфіну: положення (стандарти) бухгалтерського обліку, інші нормативно-правові акти
	4	Нормативно-правові акти (інструкції, положення, вказівки) та методичні рекомендації Мінфіну
	5	Децентралізовані нормативні акти: накази, розпорядження суб'єктів господарювання

Кількість рівнів нормативного регулювання обліку коливається в межах від 3 до 5, однак у всіх одним з рівнів є облікова політика, яка виражає права підприємства щодо організації бухгалтерського обліку. Якщо розглядати облікову політику як елемент регулювання, то виділення рівнів нормативного регулювання повинно базуватися на ієрархії нормативних документів згідно з їх правовою силою та на функціональному розмежуванні керівних органів з бухгалтерського обліку, що визначені законодавством. У зв'язку з тим, що облікова політика формується в нормативному акті нижчого рівня, а бухгалтерське законодавство є комплексним, вона повинна ґрунтуватися на:

- 1) Конституції України;
- 2) Кодексах (господарському, цивільному);
- 3) Законах України;
- 4) підзаконних актах (Указах Президента, постановах Уряду, інструктивних матеріалах Міністерства фінансів).

В окремих випадках до елементів системи нормативного регулювання відносять не саму облікову політику, а відповідне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку, яким визначаються питання її формування та розкриття.

Це характерно для Молдови, в яких існують відповідні Положення «Облікова політика підприємства». В Україні таке положення (стандарт) на сучасному етапі відсутнє. Як правило, такий стандарт знаходиться у числі перших, схвалених національними органами регулювання, тому вивчення закордонного досвіду, дозволить за аналогією визначити вимоги до його оформлення в рамках одного з рівнів регламентації бухгалтерської діяльності в нашій країні.

Необхідно розрізняти «предмет» і «зміст» облікової політики. Предмет – це процес прийняття і розкриття облікової політики (яким чином підприємство повинне підійти до розробки власної політики, зміст облікової політики залежить від конкретного підприємства і т.д.). Саме цим повинна визначатися логіка побудови даного документу. Однак питання: навіщо потрібно регулювати процедуру прийняття і розкриття облікової політики? Переважне призначення цього кроку полягає у створенні основи для стабільної фінансово-господарської діяльності підприємства. Крім того, положення повинні містити підхід до побудови бухгалтерської звітності у відношенні розкриття облікової політики.

В основу положення закладаються декілька моментів:

- самостійність підприємства в рамках загально визначених принципів обліку, що має на увазі не зміну основних принципів, а можливість їх реалізації різними способами;
- публічність (доступність користувачам) інформації про облікову політику (при цьому вимога обов'язкової публікації основних форм звітності для того, щоб не спровокувати фінансовий крах підприємства, повинна узгоджуватися з дотриманням вимог конфіденційності інформації);
- використання міжнародного досвіду регулювання облікової політики.

Положення є частиною загальної системи нормативного регулювання обліку та регламентує форму чи спосіб ведення бухгалтерського обліку. При цьому можливий вибір форми бухгалтерського обліку: 1) безпосередньо підприємство обирає систему обліку в рамках загальноприйнятих правил і рі-

шень; 2) ведення обліку пропонується та регламентується державою чи професійною організацією бухгалтерів.

За кордоном однією з переваг Положення вважається можливість вибору з декількох облікових прийомів, що впливають на фінансовий результат діяльності підприємства (право вибору методу нарахування амортизації основних засобів, нематеріальних активів; варіанту оцінки матеріалів при списанні на витрати виробництва тощо).

Суттєвим моментом є зазначений у Положенні про облікову політику підприємства взаємозв'язок як елементу системи нормативного регулювання обліку з іншими Положеннями бухгалтерського обліку, тобто прийняття чи відхилення подібного Положення у вітчизняній практиці залежить від вже існуючих стандартів. Можливість існування облікової політики на кількох рівнях впливає з того, що вона є складовою системи бухгалтерського обліку, яку також, можна розглядати як на рівні окремого підприємства, де основним завданням виступає визначення фінансового результату діяльності або добробуту власників, так і на макрорівні для розрахунку показників поточних операцій і нагромадження із системи національних рахунків.

Дворівневність облікової політики знайшла відображення в працях вчених економістів-бухгалтерів як в Україні, так і за її межами. Зокрема, професор В.Г. Швець розглядає облікову політику не на двох взаємопов'язаних рівнях, а з різних боків (рис. 3.1). Облікова політика макрорівня повинна враховувати такі фактори, як: рівень розвитку ринкової економіки, ступінь демократизації суспільства, поширення процесу інтеграції економіки країни у світовий економічний простір, вимоги міжнародних інституцій щодо стандартизації та гармонізації обліку тощо. Свою облікову політику макрорівня держава формує шляхом розробки та прийняття законодавчих актів й інших нормативних документів, які регулюють питання бухгалтерського та статистичного обліку й звітності. Як приклад проф. В.Г. Швець називає чинний Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні».

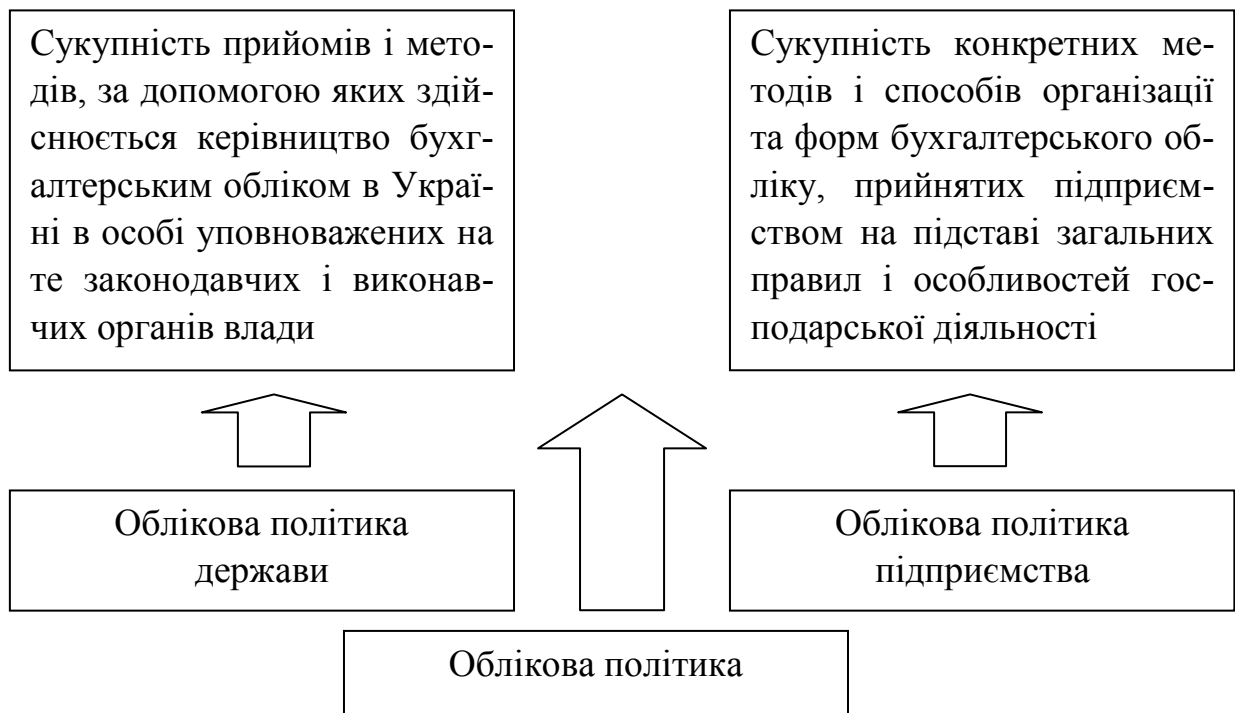

Рис. 3.1. Структура облікової політики за проф. В.Г. Швецем [67]

Проф. М.С. Пушкар виділяє 2 рівні облікової політики: політика державних органів щодо розвитку системи обліку (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів); політика окремого підприємства щодо забезпечення надійною фінансовою звітністю [54, с. 142].

Проф. Л.З. Шнейдман сформулював підхід щодо дворівневості поняття облікової політики, згідно з яким необхідно розрізняти загальнонаціональну та облікову політику підприємства (рис. 3.2).

Під державною обліковою політикою доцільно вважати сукупність дій, спрямованих на розробку загальних принципів функціонування бухгалтерського обліку в межах України через розробку правил, норм, стандартів тощо.

Під обліковою політикою підприємства доцільно вважати сукупність дій, спрямованих на формування комплексу методичних прийомів, способів і процедур організації й ведення бухгалтерського обліку, який відповідає особливостям діяльності підприємства, інтересам його власників, та обов'язково дозволені вищими регулюючими органами.

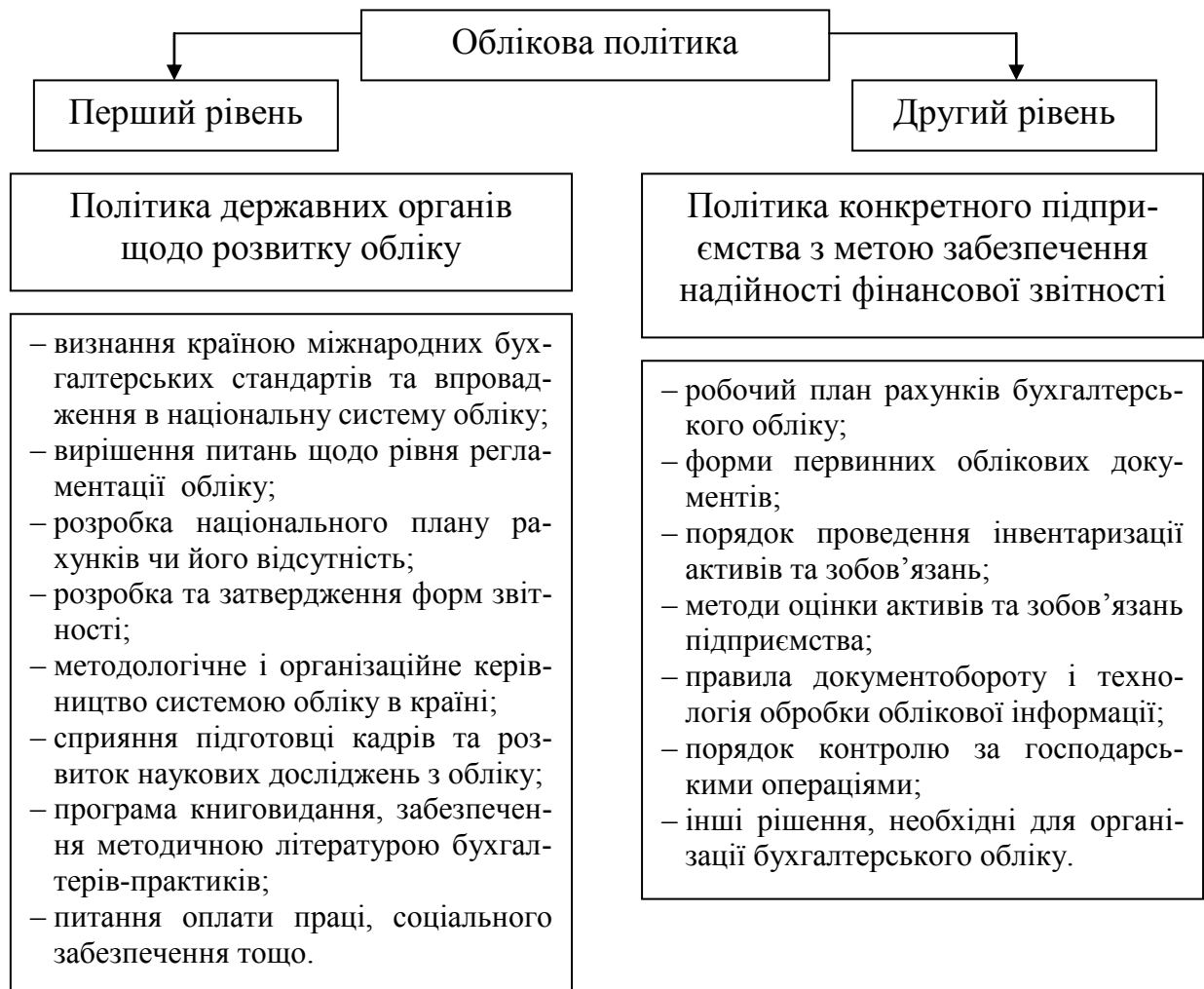

Рис. 3.2. Рівні облікової політики

Облікова політика на державному рівні має обов'язковий характер (формується загальні засади бухгалтерського обліку; створюється його законодавча база; окреслюються межі, в яких власники кожного конкретного підприємства формують свою власну облікову політику підприємства).

У Великобританії відповідно до стандарту SSAP 17 усі випадки змін після складання балансу поділяються на ті, які підлягають коригуванню, матеріальні (операції, пов'язані з дебіторами) і не підлягають коригуванню, які розкриваються в примітках до звітності й описують їх результат та характер (не існуючі на дату складання балансу факти, такі, як пожежа). Відповідно до стандарту SSAP 6, удосконалення облікової політики, яке викликало суттєві зміни, повинно відноситися до статей поточного звітного періоду, як коригу-

вання до раніше нарахованих резервів, і стосуватися суми доходу поточного періоду.

У Німеччині зміни в обліковій політиці, які впливають на дохід, повинні юридично погоджуватись з Комерційним Кодексом.

У Бельгії, Італії, Іспанії усі коригування повинні проходити через рахунок «Прибутків і збитків» за минулий звітний період, причому облікова практика цих країн визнає збитки від скоригованих подій, але не доходи.

У Франції усі зміни повинні проходити через рахунок «Прибутків і збитків» за екстраординарними статтями (якщо зміни в обліку викликані удосконаленням облікової системи, то всі коригування повинні відноситися до резервів. Усі події, що не підлягають коригуванню, повинні бути проаналізовані в окремому документі – управлінському звіті).

У вітчизняній практиці зміни облікової політики повинні роз'яснюватися в річній бухгалтерській звітності (пояснювальній записці). Всі виправлення облікових даних як поточного, так і минулого року (після їх затвердження), відображаються в звітності, складеній за звітний період, у якому були виявлені викривлення.

Сутність облікової політики як елементу нормативного регулювання розкривається через її юридичні аспекти, які передбачають виконання нею наступних функцій:

- 1) усунення суперечностей в чинному законодавстві;
- 2) використання облікової політики як способу захисту в судах.

Облікова політика є унікальним засобом лібералізації бухгалтерського обліку, удосконалення системи регламентації бухгалтерського обліку і усунення протиріч чинного законодавства.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Важливою проблемою ефективної реалізації та розвитку функцій бухгалтерського обліку є визначення місця плану рахунків та Національних стандартів бухгалтерського обліку. План рахунків є засобом регламентації обліку як елемент Національних стандартів бухгалтерського обліку і при цьому виступає методом бухгалтерського обліку, забезпечуючи складання звітності шляхом проміжної обробки інформації.

2. Методологічною проблемою існуючого плану рахунків, є питання про необхідність існування позабалансового обліку. Національні Положення (стандарти) бухгалтерського обліку та План рахунків ґрунтуються на засадах, сформульованих у Міжнародних стандартах фінансової звітності, де правовий аспект сформований під впливом англо-саксонської системи права. Такий підхід розширює межі балансового обліку та, відповідно, звужує перелік об'єктів, які необхідно відображати поза балансом. Необхідність збереження позабалансового обліку для відображення операцій, в яких переважають юридичні складові, а також фінансові ризики, пояснюється діючою в Україні романо-германською системою права.

3. Облікова політика є проявом змішаного підходу до організації обліку, що на сучасному етапі набуває широкого поширення, і передбачає поєднання централізованого регулювання (державного чи професійними організаціями) з власними правилами організації облікового процесу, виходячи з галузевої належності та особливостей діяльності підприємства. Концептуальну проблему щодо ролі облікової політики в системі регулювання бухгалтерського обліку пропонується розв'язати наступним чином: 1) звести до мінімуму варіанти ведення обліку конкретних операцій; 2) самостійно розробляти методику обліку конкретних фактів господарського життя виключно у випадках, коли остання нормативними актами не встановлена; 3) застосовувати методи обліку, відмінні від запропонованих нормативними актами, якщо останні не дозволяють достовірно відобразити відповідні факти господарського життя.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами проведеного дослідження нами окреслено теоретичні висновки та сформульовано наступні пропозиції:

1. Національна система обліку базується на логічній і послідовній ієрархії нормативних актів з регламентації бухгалтерського обліку і фінансової звітності, що підтверджується наявністю Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Національного плану рахунків бухгалтерського обліку та інструкції з його застосування, Положень (стандартів) бухгалтерського обліку, що регламентують способи ведення й організації обліку фінансово-господарських операцій, складання і подання звітності. Однак, проведений моніторинг їх змісту свідчить про наявність певних недоліків і проблем: по-перше, нормативні акти з бухгалтерського обліку не виконують власної ролі у реалізації функцій бухгалтерського обліку завдяки невизначеному правовому характеру; по-друге, в Україні відсутня правова культура в сфері бухгалтерського обліку і фінансової звітності.

2. Правове регулювання бухгалтерського обліку і звітності в Україні повинно здійснюватись нормативними актами переважно імперативного характеру за активної участі держави, цьому сприятиме вирішення наступних завдань: визначення основних правових засад; структуризація нормативних актів за правовим і функціональним змістом; взаємодія з іншими галузями права; адаптація термінології; чітке визначення органів нормативно-методичного регулювання обліку і звітності, конкретизація їх прав та обов'язків; розширення самостійності бухгалтерів шляхом професійного судження.

3. Удосконалити чинний стан законодавчо-нормативного забезпечення бухгалтерського обліку в Україні, на нашу думку, можна шляхом: запровадження у практику регламентації бухгалтерського обліку і фінансової звітності чітких категорій і норм; поступової зміни правової культури, що передбачає: опанування достатнім рівнем юридичних знань; усвідомлення необхідності застосування професійної етики, яка допоможе підвищити право-

ву освіченість і культуру бухгалтерів, сформує розуміння професійної відповідальності перед суспільством і т.д.; при регулюванні бухгалтерського обліку доцільно врахувати як позитивний, так і негативний досвід європейських країн, у яких найбільш повноцінно функціонує так звана дворівнева система регулювання (з одного боку, використовується адміністративний важіль, з іншого – результати діяльності професійної громадськості).

4. Наукова проблема щодо місця Плану рахунків в системі бухгалтерського обліку та Національних положень стандартів бухгалтерського обліку залишається нерозв'язаною, при цьому вона є надзвичайно важливою для ефективної реалізації базових функцій обліку. Варто відзначити, що План рахунків одночасно є засобом регламентації бухгалтерського обліку як елемент Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та виступає одним з методів бухгалтерського обліку, який забезпечує складання звітності шляхом проміжної обробки інформації.

5. Серед інших методологічних проблем національного Плану рахунків, зумовлених особливостями зовнішнього середовища щодо вітчизняної системи бухгалтерського обліку, є питання про необхідність існування позабалансового обліку. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку та План рахунків ґрунтуються на єдиних засадах Міжнародних стандартів фінансової звітності, в межах яких правовий аспект сформований під впливом англо-саксонської системи права (такий підхід розширює межі балансового обліку, відповідно звужуючи перелік об'єктів, які необхідно відобразити поза балансом). Доцільність збереження позабалансового обліку для відображення фінансово-господарських операцій, у яких переважають юридичні складові та фінансові ризики, пояснюється чинною в Україні романо-германською системою права.

6. Практику нарахування резерву сумнівних боргів вважаємо позитивним аспектом сучасного вітчизняного Плану рахунків (подібний резерв не створювався у плановій економіці, оскільки не існувало об'єктивних умов для виникнення таких боргів, він є власне практикою закордонного обліку).

Однак, визнання лише потреби в резервуванні є недостатнім для виконання Планом рахунків регулятивної функції. Переважна більшість підприємств через відсутність вимоги з боку держави не створює резервів за іншими видами ризиків, саме тому пропонується до національного Плану рахунків включити сувору класифікацію таких резервів у вигляді субрахунків, а у нормативних актах з обліку повинні відобразитись методики формування таких резервів.

7. Не менш важливим елементом регламентації бухгалтерського обліку як в Україні, так і за кордоном є облікова політика як прояв змішаного підходу до організації обліку, що на сучасному етапі передбачає поєднання централізованого регулювання (державного чи професійними організаціями) з власними нормами та правилами організації облікового процесу, зважаючи на галузеву належність і специфіку господарської діяльності підприємства.

8. Посилити роль облікової політики в системі регулювання бухгалтерського обліку пропонуємо наступним чином: звести до мінімуму запропоновані нормативними актами України варіанти ведення бухгалтерського обліку конкретних господарських операцій; методику бухгалтерського обліку конкретних фактів господарського життя розробляти самостійно виключно у випадках, коли останні нормативними актами не встановлено; застосовувати методи бухгалтерського обліку, відмінні від запропонованих нормативними актами України, лише у випадках, коли вони не дозволяють достовірно відобразити певні факти господарського життя (такий відступ від нормативних документів повинен бути обґрунтований в пояснювальній записці до фінансової звітності підприємства).

9. Бухгалтерський облік формує усі передумови ситуації, коли держава використовуватиме його в якості організаційно-економічної системи регулювання, але аж ніяк не управління, економікою. З цією метою варто гарантувати виконання основного призначення бухгалтерського обліку – надання достовірної інформації користувачам. Результат забезпечить порівнянність інформації, яка міститься у фінансовій звітності (через сувору регламентацію

методів та окремих процедур бухгалтерського обліку). Важливим вважаємо те, що принципи обліку повинні застосовуватись виключно у випадках, не передбачених бухгалтерським законодавством. Чинний статус бухгалтерського обліку, на думку провідних науковців України, вимагає його визнання у якості соціально-економічного інституту.

10. План рахунків бухгалтерського обліку слід визнати елементом структури системи більш високого порядку по відношенню до бухгалтерського обліку – національної системи бухгалтерського обліку і звітності. Таким чином, на рівні національної облікової системи план рахунків повинен сприйматись як метод регламентації бухгалтерського обліку; а на рівні системи бухгалтерського обліку – план рахунків доцільно визнавати одним з облікових методів. Ми вважаємо, що тільки за такого розуміння побудова плану рахунків зможе сприяти застосуванню основних облікових з принципами складання звітності.

11. Для удосконалення національної облікової системи необхідно гармонізувати законодавство з бухгалтерського обліку з іншими нормативними актами України. Без сумніву, гармонізація бухгалтерського, цивільного, та господарського законодавства у частині визначення таких термінів, як бухгалтерський облік, результати діяльності, фінансовий стан, грошовий потік, активи, зобов'язання тощо сприятиме зростанню рівня достовірності інформації, підвищенню юридичної сили цих категорій, посиленню суспільної регулюючої місії бухгалтерського обліку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюх О. В. Актуальність наближення облікових підсистем з метою гармонізації обліку / О. В. Артюх // Роль і місце бухгалтерського обліку, контролю й аналізу в розвитку економічної науки та практики : збірник матеріалів Міжн. наук.-практ. конф., 14.05.2010 р. – К. : КНЕУ, 2010. - С. 305-308.
2. Бакун Ю. Розвиток світової інформаційної системи та особливості обліку запасів у процесі стандартизації системи рахівництва в Україні // Вісник Київського національного ун-ту ім.Т.Шевченка. – К.: 2014. – № 14. – С.64-66.
3. Белова І.М. Тенденції гармонізації та стандартизації обліку до міжнародних стандартів обліку та звітності / І.М. Белова // Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове видання. Миколаїв, 2015. – Вип. 3. – С. 821-826.
4. Бирин А.О. Актуальные проблемы перехода на МСФО в России / Бирин А.О., Ганина И.В., Евсеев В.М. // Международный бухгалтерский учет. – 2004. – № 3 (63). – С. 3-9.
5. Бруханський Р. Ф. Причини необхідності розробки стратегічно орієнтованої системи бухгалтерського обліку // Економічний аналіз. – 2014. – Т. 16. – №. 2. – С. 210-217.
6. Бруханський Р. Ф. Концепція стратегічного менеджменту та бухгалтерський облік: можливі варіанти взаємозв'язку / Р. Ф. Бруханський // Інноваційна економіка. – 2014. – № 3. – С. 239-243.
7. Бруханський Р. Ф. Облік і аналіз у системі стратегічного менеджменту аграрного підприємництва: монографія / Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 384 с.
8. Бруханський Р. Ф. Зміна управлінських парадигм як фактор розвитку бухгалтерського обліку : стратегічний аспект / Р. Ф. Бруханський // Облік і фінанси. – 2014. – № 3 (65). – С. 15-20.

9. Бруханський Р. Ф. Проблеми і пріоритети інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств України / Р. Ф. Бруханський // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. – Т. 9. – С. 69-71.
10. Бруханський Р. Ф. Побудова методики стратегічного управлінського обліку на підприємствах / Р. Ф. Бруханський // Бухгалтерський облік і аудит. – 2014. – № 9. – С. 27-36.
11. Бруханський Р. Ф. Методика ведення стратегічного фінансового обліку на підприємствах: інжиніринговий аспект / Р. Ф. Бруханський // Бухгалтерський облік і аудит. – 2014. – № 8. – С. 18-28.
12. Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень і викладання облікових дисциплін : конспект лекцій / Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 114 с.
13. Валуев Б.И. Возможный подход к классификации системы хозяйственного учета. Информационный аспект / Валуев Б.И. // Вісник Львівської комерційної академії. – Серія економічна, випуск 16. – Львів: Львівська комерційна академія, 2004. – С. 15-22.
14. Велш Г.А., Шорт Д.Г. Основи фінансового обліку: Пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач. – К.: Основи, 1997. – 943 с.
15. Глобализация мирового хозяйства и национальные интересы России. – Под ред. В.П. Колесова. – М.: “ТЕИС”, 2002. – 632 с.
16. Диба М.І. Теоретичні аспекти аналізу перехідної економіки // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. Вип. 10. – К.: 2009. – С. 5-9.
17. Гуменюк О. О. Взаємозв'язок між звітами в системі фінансової звітності / О. О. Гуменюк // Інноваційна економіка. – 2012. - № 5. – С. 116-119.
18. Гуменюк О. О. Удосконалення бухгалтерської фінансової звітності відповідно до потреб економічного аналізу / О. О. Гуменюк // Інноваційна економіка. – 2010. – № 4. – С.113-116.

19. Гуменюк О. Процедури здійснення аналізу фінансового стану підприємства / О. Гуменюк // Обліково-аналітичне та правове забезпечення інституційних секторів економіки України в умовах євроінтеграції та інноваційного розвитку : зб. наук. праць всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю [м. Тернопіль, 30 берез. 2017 р.] / редкол. : Р. Ф. Бруханський, І. М. Белова, А. Гасьор [та ін.]. - Тернопіль : Крок, 2017. - С. 108-111.
20. Гуменюк О. Організація і реалізація системи аналітичного забезпечення діяльності підприємства / Ол. Гуменюк // Теоретичні та прикладні аспекти розвитку аграрного бізнесу України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю [м. Тернопіль, 28 жовт. 2015 р.] / редкол. : Б. О. Язлюк, П. Р. Пуцентейло, Ю. І. Гайда [та ін.] ; відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. - Тернопіль : Економічна думка, 2015. - С. 88-92.
21. Гуменюк О. О. Детермінанти аналітичного забезпечення процесу управління діяльністю підприємства / О. О. Гуменюк, П. Р. Пуцентейло // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту: Серія «Економіка і управління». – Вип. 34. – К.: ДЕТУТ, 2015. – С. 150-164.
22. Гуменюк О. О. Особливості проведення аналізу фінансового стану підприємства / Олена Олексіївна Гуменюк // Інноваційна економіка. - 2016. - № 7-8. - С. 147-152.
23. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні від 16.07.1999 р., № 996-XIV.
24. Кирдина С.Г. X и Y экономики: Институциональный анализ / С.Г. Кирдина; Институт экономики. – М.: Наука, 2004. – 256 с.
25. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерський облік у банках України: Підручник. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2001. – 636 с.
26. Кірейцев Г.Г. Методологічні засади формування та розвитку національної системи бухгалтерського обліку в Україні // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2003. – № 2 (24). – С. 103-108.

27. Козельцева Е.А. Организация бухгалтерского учета во Франции // Бухгалтерский учет. – 2003. – № 10. – С. 58- 61.
28. Коршунов В.І. Організація бухгалтерського обліку в зарубіжних країнах: Монографія. – Х.: Основа, 1999. – 226 с.
29. Кутер М.И. Бухгалтерский учет: основы теории: Учебное пособие. – М.: Экспертное бюро-М, 1997. – 496 с.
30. Лебедзевич Я.В. Фінансові результати та їх контроль в системі бухгалтерського обліку: методологія і практика. – Ж.: ЖІТІ. – 2002. – 198 с.
31. Марчук В.М., Ніколаєва Л.В. Основні поняття та категорії права: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.– К.: Істина, 2001. – 144 с.
32. Медведев М.Ю. Общая теория учета: естественный бухгалтерский и компьютерный методы. – М.: Изд-во «Дело и сервис», 2001. – 752 с.
33. Николаева С.А. Нормативное регулирование бухгалтерского учета // Бухгалтерский учет. – 2000. – № 2. – С. 46-54.
34. Палюх М. С. Криза теорії обліку як наслідок підміни її проблематики / М. С. Палюх // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Збірник наукових праць. Випуск 11 (41). – ч.2. – Луцьк: ЛНТУ, 2014. – С.390-396.
35. Палюх М. С. Недоліки інформаційного забезпечення менеджменту у світлі класичної теорії обліку //Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. М.Ф. Кропивка. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія „Люкс”, 2012. – № 2 (18), том 3. – 372 с. (– С. 246-255).
36. Палюх М. С. Нормативно-правове забезпечення бухгалтерського обліку аграрних підприємств. Обліково-аналітичне і організаційно-правове забезпечення діяльності аграрних підприємств : монограф. / М. К. Пархоμεць, П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2015. – 320 с.
37. Палий В.Ф. Бухгалтерский учет: субъективные суждения и объективные реалии // Бухгалтерский учет. – 2004. – № 9. – С. 5-10.

38. Обліково-аналітичне і організаційно-правове забезпечення діяльності підприємств в умовах інституційних трансформацій : монографія / Р. Ф. Бруханський, П. Р. Пуцентейло [та ін.]. – Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2017. – 388 с.
39. Пархоменко В.М. Реформування бухгалтерського обліку в Україні: методологічне та нормативне забезпечення: Автореф. дис.– К.: 2002. – 19 с.
40. Пархоменко В.М., Петрук О.М. Законодавче та нормативно-методичне забезпечення регулювання бухгалтерського обліку // Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. – 2002. – № 18. – С. 107-117.
41. Пархоменко В.М., Петрук О.М. Проблеми регламентації бухгалтерського обліку в період ринкового реформування економіки України // Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. – 2001. – № 15. – С. 24-39.
42. Пархоменко В.М., Петрук О.М. Удосконалення системи нормативного регулювання бухгалтерського обліку в Україні // Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. – 2001. – № 17. – С. 130-145.
43. Пархоменко В.М., Петрук О.М. План рахунків в системі регламентації бухгалтерського обліку // Вісник ЖІТІ. – 2002. – № 19. – С. 233-240.
44. Петрук А.М. Профессиональное суждение в системе регламентации бухгалтерского учета // Развитие бухгалтерского учета и контроля в контексте европейской интеграции: Монография. – Житомир-Краматорск: ЧП «Рута», 2005. – С. 169-197.
45. Петрук О.М. Гармонізація національних систем бухгалтерського обліку: Монографія. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 420 с.
46. Петрук О.М. Історія та іноземний досвід регулювання бухгалтерського обліку // Вісник ЖДТУ. – 2005. – № 3 (33). – С. 156-167.
47. Петрук О.М. Необхідність та напрями регламентації бухгалтерської інформації // Вісник СНУ ім. В. Даля. – 2004. – № 3. – С. 86-90.
48. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція про його застосування від 30.11.1999 р. № 291 (з врахуванням змін і доповнень).

49. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. (з врахуванням змін і доповнень).
50. Поленова С.Н. Основы бухгалтерского учета и финансовой отчетности компаний Франции // Международный бухгалтерский учет. – 2004. – № 7. – С. 30-38.
51. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку // Затверджені відповідними наказами Міністерства фінансів України
52. Практикум з фінансового та управлінського обліку за національними стандартами: навч. посібник / За ред. проф. М.Ф.Огійчука. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Алерта, 2013. – 608 с.
53. Пушкар М.С. Філософія обліку – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 157 с.
54. Пушкар М.С. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (теоретико-методологічні аспекти): Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 1999. – 422 с.
55. Регулювання у сфері бухгалтерського обліку та аудиту в ЄС та перспективи адаптації законодавства України / За ред. к.е.н. С. Голова. – К.: “АРТ-МЕДІА”, 2005. – 584 с.
56. Скирпан О.П. Фінансовий облік: навчальний посібник / О.П. Скирпан, М.С. Палюх. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 407 с.
57. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: Учебное пособие для вузов. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с.
58. Теорія держави і права: Навч. Посіб. / За заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 368 с.
59. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: навчальний посібник / Н.М. Ткаченко. – К.: Алерта, 2011. – 923 с.
60. Управлінський облік. Навчальний посібник / Бруханський Р.Ф. – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – 223 с.
61. Фінансовий та управлінський облік на сільськогосподарських підприємствах: підручник / За ред. проф. М.Ф.Огійчука. – 5-те видання, перероблене і доповнене. – К.: Алерта, 2009. – 1056 с.

62. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва: навчальний посібник / О.М.Кравчук, В.П.Лещук. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 504 с.
63. Фінансовий облік: навчальний посібник / Л.К.Сук, П.Л.Сук. – 2-ге видання, перероблене і доповнене. – К. : Знання, 2012. – 647 с.
64. Фінансово-облікова проблематика відтворення потенціалу сільськогосподарських підприємств : монографія / Р. Ф. Бруханський, Н. В. Желеняк, І. П. Хомин; за наук. ред. Р. Ф. Бруханського. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 452 с.
65. Ходжсон Джеффри. Экономическая теория и институты: Манифест современной институциональной экономической теории / Пер. с англ. – М.: Дело, 2003. – 464 с.
66. Шара Є.Ю. Бухгалтерський фінансовий та податковий облік: навчальний посібник / Є.Ю.Шара, О.О.Бідюк, І.Є.Соколовська-Гонтаренко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 424 с.
67. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2003. – 414 с.
68. Шевчук В.О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою (Проблеми теорії, організації, методології): Монографія. – К.: Київ. держ. торг.-екон. ун-т, 1998. – 371с.
69. Шкашко Ж.Л. Оперативний (управлінський) облік і аналіз діяльності агропідприємств / Шкашко Ж.Л. – Луганськ, 2008. – 310 с.
70. Шнейдман Л.З. На пути к международным стандартам финансовой отчетности // Бухгалтерский учет – 2008. – №1. – С. 4-8.
71. Brukhanskyi, R. F. The process of intellectualization of strategic financial accounting on the basis of accounting engineering / R. F. Brukhanskyi // Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. – 2016. – Випуск 2. – С. 18-24.
72. Brukhanskyi, R. F. Accounting information positioning of agrarian business socio-economic strategy / R. F. Brukhanskyi, O. Ye. Furman // Науковий вісник Полісся. - 2017. - № 1 (9), ч. 1. - С. 72-79.

73. Brukhanskyi, R. F. Expansion of accounting subject : strategical aspect / R. F. Brukhanskyi // Economics, management, law : realities and perspectives : Collection of scientific articles. - Les Editions L'Originale, Paris, 2016. - P. 320-325.
74. Tsuji A. Studies in accounting history: Tradition and innovation for the twenty-first century / Atsuo Tsuji, Paul Garner. – Westport : Greenwood Press, 1995. – 280 p.
75. Vitez O. Strategic Management Accounting Functions [Електронний ресурс] / Osmond Vitez. – Режим доступу : <http://smallbusiness.chron.com/strategic-management-accounting-functions-3993.html>.
76. Ward K. Strategic management accounting / Keith Ward. – Routledge, 2012 – 307 p.
77. <http://zakon1.rada.gov.ua>
78. <http://minagro.gov.ua>